

ΚΛΙΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ: ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γεώργιος Κουλιεράκης, Ψυχολόγος Υγείας, Επιστημονικός Συνεργάτης,
Τομέας Κοινωνιολογίας, Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας

Αντωνία Πασχάλη, Ψυχολόγος Υγείας, Διδάσκουσα Νοσηλευτικής, Τμήμα
Πανεπιστημίου Αθηνών

Βασιλική Ρότσικα, Λέκτορας Ψυχολογίας, Κλινική Ψυχολόγος, Κέντρο
Κοινοτικής Ψυχικής Υγιεινής, Α΄ Ψυχιατρική Κλινική, Ιατρική Σχολή
Πανεπιστημίου Αθηνών

Μαρία Τζινιέρη-Κόκκωση, Επίκουρη Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας,
Επιστ. Υπεύθυνη Προγράμματος Ποιότητας Ζωής-Αιγινήτειο Νοσοκομείο,
Α΄ Ψυχιατρική Κλινική, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ
ΑΘΗΝΑ 2010

Ψυχολογικός αποχωρισμός και ψυχική υγεία σε νέους ενήλικες: Μια διαπολιτισμική μελέτη

ANNA ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ¹, ΙΩΑΝΝΑ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ & ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

Περίληψη

Ο ψυχολογικός αποχωρισμός–εξατομίκευση, δηλαδή η διαδικασία ανεξαρτητοποίησης του ατόμου από τα γονεϊκά πρόσωπα, ενδέχεται να αποτιμάται διαφορετικά σε κάθε εθνοπολιτισμική ομάδα ανάλογα με τον ορισμό που αυτή δίνει στην έννοια του «καλά προσαρμοσμένου» ενήλικα. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει τη σχέση του ψυχολογικού αποχωρισμού με την ψυχική υγεία σε νέους ενήλικες, σε συνάρτηση με το πολιτισμικό πλαίσιο. Το δείγμα αποτέλεσαν 263 φοιτητές από τη Μ. Βρετανία (N = 60), την Ελλάδα (N=155) και τη Νιγηρία (N=48). Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο του Ψυχολογικού Αποχωρισμού (Hoffman, 1984) και το Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας (Goldberg & Hillier, 1979). Όπως αναμενόταν, οι φοιτητές από τη Νιγηρία ανέφεραν χαμηλότερα επίπεδα ψυχολογικού αποχωρισμού (ιδιαίτερος στο συναισθηματικό και τον συγκρουσιακό τομέα) και συχνότερα προβλήματα ψυχικής υγείας (ιδιαίτερος κατάθλιψης), συγκριτικά με τους συμμετέχοντες από Μ. Βρετανία και Ελλάδα. Η ανεξαρτησία συγκρούσεων από τη μητέρα και τον πατέρα προέβλεψε λιγότερα προβλήματα ψυχικής υγείας. Αντιθέτως, η ανεξαρτησία στάσεων από τους δύο γονείς συνδέθηκε αρνητικά με το επίπεδο ψυχικής υγείας. Γενικά, η σχέση του ψυχολογικού αποχωρισμού με την ψυχική υγεία παρουσίασε περισσότερες διαπολιτισμικές ομοιότητες, παρά διαφορές. Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι το

¹ Τομέας Ψυχολογίας, Τμήμα Φ.Π.Ψ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πανεπιστημιόπολη, 15784 Αθήνα, Τηλ.: 2107277576, Fax: 2107277534, E-mail: annachr@otenet.gr

«κατάλληλο» επίπεδο ψυχολογικού αποχωρισμού βρίσκεται σε συνάρτηση με την έννοια του «καλά προσαρμοσμένου» ενήλικα, η οποία αναμένεται να διαφέρει μεταξύ κοινωνιών ανάλογα με το βαθμό υιοθέτησης ατομικιστικών έναντι συλλογικών αξιών.

Λέξεις-κλειδιά: Ψυχολογικός αποχωρισμός, Ψυχική υγεία, Διαπολιτισμική σύγκριση

Εισαγωγή

Ο αποχωρισμός–εξατομίκευση στην αρχή της ενήλικης ζωής έχει αποτελέσει αντικείμενο αυξανόμενου επιστημονικού ενδιαφέροντος τα τελευταία χρόνια (Blazina, Settle, & Eddins, 2008. Meeus & de Wied, 2007. Schwartz & Buboltz, 2004). Η έννοια του ψυχολογικού αποχωρισμού–εξατομίκευσης αφορά στη σταδιακή διεργασία ανεξαρτητοποίησης του ατόμου από τα γονεϊκά πρόσωπα ενδοψυχικά και συμπεριφορικά, η οποία καταλήγει στη διαμόρφωση μιας διαφοροποιημένης ατομικής ταυτότητας χωρίς να διακόπτονται οι συναισθηματικοί δεσμοί με τους γονείς (Dadsetan, Haghbin, Bazaziyan, & Tavakoli, 2004. Schwartz & Buboltz, 2004). Πρόκειται για μια δια βίου διεργασία που τίθεται σε νέα διαπραγμάτευση σε κάθε ηλικιακή περίοδο με στόχο να βοηθήσει το άτομο να ανταποκριθεί καλύτερα στις εκάστοτε αναπτυξιακές απαιτήσεις (Hoffman & Weiss, 1987. Lapsley & Edgerton, 2002).

Η μελέτη του ψυχολογικού αποχωρισμού–εξατομίκευσης έχει ως αφετηρία τη θεωρία της Mahler σχετικά με τη διαδικασία αποχωρισμού κατά τη βρεφική ηλικία, η οποία αφορά στην ικανότητα του παιδιού να είναι ανεξάρτητο στη συμπεριφορά του και να διαφοροποιεί τις ψυχικές αναπαραστάσεις του εαυτού από τις αναπαραστάσεις τρίτων, ειδικά των γονεϊκών μορφοειδών (Mahler, 1968. Mahler, Pine, & Bergman, 1975). Επεκτείνοντας τη θεωρία της Mahler, ο Blos (1979) πρότεινε ότι υπάρχει δεύτερη διεργασία ψυχολογικού αποχωρισμού–εξατομίκευσης που λαμβάνει χώρα στο τέλος της εφηβείας ή στην αρχή της ενήλικης ζωής και αφορά στην ανεξαρτητοποίηση του νέου ενήλικα από τους γονείς. Η επίτευξη ικανοποιητικού επιπέδου ψυχολογικού αποχωρισμού από τους γονείς θεωρείται κρίσιμη για τη γενική προσαρμογή του νέου ενήλικα σύμφωνα με την ψυχαναλυτική προσέγγιση και τη θεωρία των οικογενειακών συστημάτων (Blos, 1979. Teyber, 1983).

Μεταγενέστερες θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες υποδεικνύουν ότι ο ψυχολογικός αποχωρισμός είναι πολυδιάστατη έννοια (Hoffan & Weiss,

1987. Lopez, Campbell, & Watkins, 1986). Ο Hoffman (1984) προσδιορίζει τέσσερις διαφορετικές διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού κατά τη διάρκεια της εφηβείας–νέας ενήλικης ζωής. Η *λειτουργική ανεξαρτησία* αφορά στη ικανότητα του νέου να διαχειριστεί πρακτικά θέματα της καθημερινής ζωής χωρίς τη βοήθεια των γονέων. Η *ανεξαρτησία στάσεων* αφορά στη διαφοροποίηση των στάσεων, των αξιών και των πεποιθήσεων του ατόμου από εκείνες των γονέων του. Η *συναισθηματική ανεξαρτησία* ορίζεται ως η αποδέσμευση του ατόμου από μια υπερβολική ανάγκη για επιδοκμασία, εγγύτητα, συντροφικότητα και συναισθηματική υποστήριξη από τους γονείς του. Η *ανεξαρτησία από συγκρούσεις* ορίζεται ως η αποδέσμευση του ατόμου από έντονα συναισθήματα ενοχής, άγχους, δυσπιστίας, ευθύνης, αναστολής, εμπάθειας και θυμού απέναντι στους γονείς του. Επιπλέον, σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, ο ψυχολογικός αποχωρισμός του νέου ενήλικα από τη μητέρα διαφοροποιείται σε σχέση με τον αποχωρισμό από τον πατέρα. Η διαφοροποίηση αυτή θεωρείται σημαντική αφού τυχόν διαφορές στο βαθμό και την επιμέρους διάσταση του αποχωρισμού από τη μητέρα και τον πατέρα ενδέχεται να έχουν διαφορική επίδραση στην ποιότητα της προσαρμογής του νέου ενήλικα (Hoffman, 1984).

Ένα ευρύ φάσμα εμπειρικών δεδομένων υποδεικνύουν ότι ο ψυχολογικός αποχωρισμός–εξατομίκευση, ως κεντρικός αναπτυξιακός στόχος της μετεφηβείας, σχετίζεται άμεσα με σημαντικές πλευρές της ψυχικής υγείας και της γενικής προσαρμογής του ατόμου (Geuraine, Debry, & Liesens, 2000. Holmbeck & Wandrei, 1993. Meeus & de Wied, 2007. Rice, 1992. Schwartz & Buboltz, 2004). Συγκεκριμένα, η επιτυχής επίλυση των θεμάτων του ψυχολογικού αποχωρισμού και η κατάκτηση μεγαλύτερου βαθμού ανεξαρτησίας από τα γονεϊκά πρόσωπα φαίνεται να συνδέονται με αναφορά λιγότερων προβλημάτων άγχους και κατάθλιψης, με υψηλότερη ακαδημαϊκή επίδοση και καλύτερη επαγγελματική σταδιοδρομία, καθώς και με διαμόρφωση και διατήρηση πιο ικανοποιητικών διαπροσωπικών σχέσεων (Blazina et al., 2008. Dadsetan et al., 2004. Lapsley & Edgerton, 2002. Salami & Aremu, 2007).

Ωστόσο, αρκετές έρευνες υποδεικνύουν ότι η σχέση του ψυχολογικού αποχωρισμού με την ψυχική υγεία είναι πιο πολύπλοκη, καθώς μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με την επιμέρους διάσταση του αποχωρισμού. Ειδικότερα, μεγαλύτερος βαθμός *ανεξαρτησίας από συγκρούσεις* από τον κάθε γονέα φαίνεται να συνδέεται σταθερά με καλύτερη ψυχική υγεία. Αντίθετα, ιδιαίτερα υψηλός βαθμός *συναισθηματικής ανεξαρτησίας* και *ανεξαρτησίας στάσεων* έχει βρεθεί ότι σχετίζεται με την αναφορά ψυχολογικών προβλημάτων, ενδεχομένως επειδή παραπέμπει περισσότερο στη δυσκολία σύναψης στενών

συναισθηματικών δεσμών και υγιών ταυτίσεων, παρά στην κατάκτηση υγιούς αυτονομίας (Choi, 2002. Di Tommaso & Spinner, 1997. Ruebush, 1994. Smolak & Levine, 1993).

Δεδομένου ότι η προσαρμογή και η ψυχική υγεία του ατόμου ορίζονται λαμβάνοντας υπόψη τα οικολογικά και κοινωνικο-πολιτισμικά δεδομένα του περιβάλλοντός του, οι διαπολιτισμικές διαστάσεις της ψυχικής υγείας και της διεργασίας του ψυχολογικού αποχωρισμού έχουν πρόσφατα βρεθεί στο επιστημονικό προσκήνιο (Raeff, 2006. Ward, 2008). Πολλοί ερευνητές επισημαίνουν ότι η ίδια η έννοια του ψυχολογικού αποχωρισμού εμπεριέχει κάποιο βαθμό πολιτισμικής μεροληψίας καθώς βασίζεται στο δυτικό πολιτισμό και αντανακλά μάλλον ατομικιστικές αξίες, σύμφωνα με τις οποίες η έμφαση δίνεται στην ανεξαρτησία και την αυτόνομη δράση έναντι της διατήρησης των συναισθηματικών δεσμών, ενώ η εξάρτηση τείνει να προσλαμβάνει αρνητική αξιολογική χροιά (Choi, 2002. Quigley, 2001). Οι μη δυτικές κοινωνίες ορίζουν διαφορετικά το περιεχόμενο και τη σημασία του ψυχολογικού αποχωρισμού-εξατομίκευσης, ενώ αποδίδουν εν γένει διαφορετικό νόημα στην έννοια του καλά προσαρμοσμένου, λειτουργικού ενήλικα (Gupta, Johnstone, & Gleeson, 2007. Kashima et al., 1995). Σε πιο παραδοσιακά, συλλογικά πολιτισμικά πλαίσια η διαδικασία της κοινωνικοποίησης και οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις δίνουν έμφαση στις αξίες της συλλογικότητας, της αλληλεγγύης και της αλληλεξάρτησης (Mizuta, Zahn-Waxler, Cole, & Hiruma, 1996. Osterweil & Nagano, 1991. Tamar et al., 2006). Σύμφωνα με την Quigley (2001) η ανεξαρτητοποίηση, όπως ορίζεται στο δυτικό κόσμο, δεν αποτελεί δείκτη ψυχολογικής ωριμότητας και ψυχικής υγείας σε όλα τα πολιτισμικά πλαίσια, σε μερικά μάλιστα μπορεί να σηματοδοτεί το αντίθετο.

Άλλοι μελετητές προτείνουν ότι ο ψυχολογικός αποχωρισμός, τόσο κατά την παιδική όσο και κατά τη μετεφηβική ηλικία, αποτελεί μια οικουμενική αναπτυξιακή διαδικασία που είναι εξίσου σημαντική σε όλα τα πολιτισμικά πλαίσια, οδηγεί ωστόσο σε διαφορετικό είδος ωρίμανσης για κάθε κοινωνία (Kahn, 2002. Roland, 1989. Takahashi, 1980). Η Kagitcibasi (2005) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η αυτονομία και η αλληλεξάρτηση αποτελούν βασικές και αλληλοσυμπληρούμενες ανθρώπινες ανάγκες. Τα άτομα, ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο κοινωνικοποιούνται, διαμορφώνουν έναν τύπο εαυτού που συνδυάζει σε διαφορετικό βαθμό και με διαφορετικό τρόπο και τις δύο αυτές τάσεις.

Η εμπειρική διερεύνηση των παραπάνω θεωρητικών προσεγγίσεων, ωστόσο, χαρακτηρίζεται από αντιφατικά ευρήματα σε δύο βασικά ερωτήματα: (α) κατά πόσο η ίδια η διεργασία του ψυχολογικού αποχωρισμού διαφοροποιεί-

ται ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο, και (β) κατά πόσο η σχέση μεταξύ αποχωρισμού και ψυχικής υγείας διαφοροποιείται ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο.

Η Quigley (2001) βρήκε ότι οι Αμερικανοί φοιτητές ευρωπαϊκής καταγωγής παρουσίαζαν υψηλότερα επίπεδα αποχωρισμού και από τους δύο γονείς σε σχέση με συμφοιτητές τους ασιατικής και αφρικανικής καταγωγής. Ωστόσο, η διαφορά αυτή δεν συσχετιζόταν με διαφορές στην ψυχολογική προσαρμογή των τριών ομάδων. Η Sankar-Gomez (2006) συνέκρινε Ινδές φοιτήτριες στις ΗΠΑ με λευκές συμφοιτήτριές τους και βρήκε ότι, μολονότι οι επιμέρους διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού ήταν ίδιες και για τις δύο εθνικές ομάδες, η διεργασία του ψυχολογικού αποχωρισμού ήταν λιγότερο καθοριστική για την προσαρμογή των Ινδών φοιτητριών. Σε έρευνα με Αμερικανούς εφήβους μεξικανικής και ευρωπαϊκής καταγωγής (Baer, Prince, & Velez, 2004) φάνηκε ότι η επίτευξη αυτονομίας από την οικογένεια δεν θεωρούνταν κρίσιμης σημασίας αναπτυξιακό επίτευγμα για τους εφήβους μεξικανικής καταγωγής. Οι Gupta et al. (2007) μελέτησαν τον ψυχολογικό αποχωρισμό σε νεαρές μετανάστριες δεύτερης γενιάς από τη Νότια Ασία στη Μεγάλη Βρετανία και βρήκαν ότι οι γυναίκες αυτές, συγκριτικά με Βρετανίδες συνομήλικές τους, αντιλαμβάνονταν διαφορετικά την έννοια της ενηλικίωσης και παρουσίαζαν σε σημαντικά μικρότερο βαθμό επιθυμία για αυτόνομη δράση και λήψη αποφάσεων.

Άλλες έρευνες, ωστόσο, αναδεικνύουν διαφορετική εικόνα. Η Kahn (2002) συγκρίνοντας Αμερικανούς φοιτητές ευρωπαϊκής, κινεζικής και πορτορικανικής καταγωγής βρήκε ότι ο ψυχολογικός αποχωρισμός συνδέεται θετικά με την ψυχολογική προσαρμογή ανεξάρτητα από την εθνική ομάδα ή το βαθμό που οι συμμετέχοντες υιοθετούν συλλογικές ή ατομικιστικές αξίες, καθώς και ανεξάρτητα από το βαθμό επιπολιτισμού. Η Yang (1999) διαπίστωσε ότι η επίτευξη μεγαλύτερου βαθμού εξατομίκευσης σχετιζόταν με υψηλότερη αυτοεκτίμηση, μεγαλύτερη επάρκεια στις διαπροσωπικές σχέσεις και μικρότερη αναφορά προβλημάτων κατάθλιψης σε μετεφήβους και νέους ενήλικες στην Ταϊβάν. Επιπλέον, ο βαθμός των παραπάνω συσχετίσεων ήταν ανάλογος με τα ευρήματα μελετών σε δυτικές χώρες.

Η εικόνα γίνεται ακόμα πιο σύνθετη όταν λαμβάνεται υπ' όψιν η πολυπαραγοντική φύση της διεργασίας του ψυχολογικού αποχωρισμού. Για παράδειγμα, οι Dadsetan et al. (2004) βρήκαν ότι οι Ιρανοί φοιτητές, σε σύγκριση με ευρωπαίους συνομηλικούς τους που φοιτούσαν στο Ιράν, παρουσίαζαν σημαντικά χαμηλότερο βαθμό συναισθηματικής ανεξαρτησίας και ανεξαρτησίας από συγκρούσεις, αλλά σημαντικά υψηλότερο βαθμό ανεξαρτησίας στάσεων. Μελετώντας δείγμα Αμερικανών φοιτητών κορεατικής καταγω-

γής, η Choi (2002) συμπέρανε πως η ανεξαρτησία από συγκρούσεις σχετιζόταν με καλύτερη ακαδημαϊκή προσαρμογή, ενώ αντίθετα μεγαλύτερη ανεξαρτησία στις υπόλοιπες διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού συνδεόταν με χειρότερη ακαδημαϊκή προσαρμογή. Σε έρευνα με οικογένειες στο Πακιστάν, η Stewart και οι συνεργάτες της (2003) βρήκαν ότι η ψυχολογική προσαρμογή των μετεφήβων σχετιζόταν, αφενός, με την επίτευξη αυτονομίας σε καθημερινά, πρακτικά θέματα και, αφετέρου, με τη διατήρηση χαμηλού βαθμού συναισθηματικής απομάκρυνσης από τους γονείς, ακόμα κι όταν οι γονείς γίνονταν αντιληπτοί ως μη υποστηρικτικοί. Σε έρευνα για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την επαγγελματική σταδιοδρομία (Keller, 2007), οι Αμερικανοί φοιτητές ευρωπαϊκής καταγωγής παρουσίαζαν υψηλότερο βαθμό ανεξαρτησίας από συγκρούσεις από τη μητέρα σε σχέση με φοιτητές ασιατικής καταγωγής, αλλά δεν υπήρχαν διαφορές σε άλλες διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού.

Ας σημειωθεί ότι οι παραπάνω έρευνες είτε αναλύουν σε βάθος τα χαρακτηριστικά μιας συγκεκριμένης πολιτισμικής ομάδας κάθε φορά, είτε συγκρίνουν διαφορετικές εθνοπολιτισμικές ομάδες εντός της ίδιας χώρας – άρα δεν είναι σαφές κατά πόσο τα ευρήματά τους αντανακλούν πραγματικά την επίδραση πολιτισμικών παραγόντων ανεξάρτητα από τη διαδικασία του επιπολιτισμού (Sam & Berry, 2006). Επιπλέον, καταγράφεται έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον γύρω από θεωρητικά συναφείς με τον ψυχολογικό αποχωρισμό έννοιες, όπως η διάσταση των πολιτισμικών αξιών του ατομικισμού έναντι της συλλογικότητας, η οποία συνδέεται με την ενθάρρυνση της ανεξαρτησίας ή της αλληλεξάρτησης του εαυτού (π.χ. Guisinger & Blatt, 1994. Kashima et al., 1995. Rothbaum, Pott, Azuma, Miyake, & Weisz, 2000. Tafarodi, Marshall, & Katsura, 2004). Παρόλα αυτά, παραμένει εντυπωσιακά φτωχή η παραγωγή διαπολιτισμικών εμπειρικών μελετών που να εστιάζουν στη μελέτη του ψυχολογικού αποχωρισμού καθαυτού συγκρίνοντας εθνοπολιτισμικές ομάδες *ενήλικων από διαφορετικές χώρες*.

Τέτοιου τύπου διαπολιτισμικές έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί με παιδιά. Για παράδειγμα, οι Osterweil και Nagano (1991) μελέτησαν παιδιά προσχολικής ηλικίας και τις μητέρες τους στην Ιαπωνία και το Ισραήλ κι επισήμαναν ότι οι μητέρες στις δύο αυτές κουλτούρες όριζαν με διαφορετικό τρόπο τι σημαίνει να είναι ένα παιδί ανεξάρτητο. Για τις Γιαπωνέζες μητέρες η ανεξαρτησία οριζόταν ως η ικανότητα του παιδιού να απομακρύνεται κάπως από τη μητέρα του και να αρχίζει να αλληλεπιδρά με άλλα παιδιά. Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα ότι η εκδήλωση μιας τέτοιας συμπεριφοράς αποτελούσε ένδειξη υπακοής σε αυτή την πολιτισμική ομάδα. Αντίθετα, για τις Ισραηλινές μητέρες η ανεξαρτησία οριζόταν ως η ικανότητα του παιδιού να

αναλαμβάνει μικρές καθημερινές δραστηριότητες (π.χ. να απαντάει στο τηλέφωνο). Σε άλλη διαπολιτισμική έρευνα για τις πρακτικές ανατροφής των παιδιών, ο Roland (1989) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στις ΗΠΑ η αναπτυξιακή διαδικασία εστιάζει στην ανεξαρτητοποίηση και την ανάπτυξη αυτόνομης πρωτοβουλίας, ενώ στην Ινδία και στην Ιαπωνία η έμφαση δίνεται στην αλληλεξάρτηση και την αλληλεγγύη.

Η έλλειψη εμπειρικών μελετών με ενήλικο πληθυσμό και τα αντιφατικά ευρήματα των ερευνών που συγκρίνουν εθνοπολιτισμικές ομάδες εντός της ίδιας χώρας υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα διεξαγωγής περαιτέρω διαπολιτισμικής έρευνας, εστιάζοντας στη σύγκριση εθνικών ομάδων που να αντιπροσωπεύουν σαφώς διακριτά πολιτισμικά πλαίσια με βάση συγκεκριμένους οικοπολιτισμικούς δείκτες (Georgas, van de Vijver, & Berry, 2004). Επιπλέον, απαιτείται η υιοθέτηση μιας προσέγγισης που να λαμβάνει υπόψη την πολυπαραγοντική φύση του ψυχολογικού αποχωρισμού, καθώς οι μέχρι τώρα έρευνες συχνά αντιμετωπίζουν τον αποχωρισμό ως μονοδιάστατη διαδικασία (Dadsetan et al., 2004. Gupta et al., 2007. Kahn, 2002).

Η παρούσα έρευνα

Σκοπός της έρευνας αυτής ήταν η διαπολιτισμική μελέτη του ψυχολογικού αποχωρισμού σε συνάρτηση με την ψυχική υγεία σε νέους ενήλικες. Για το λόγο αυτό οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν έτσι ώστε να προέρχονται από τρεις χώρες (Μ. Βρετανία, Ελλάδα, Νιγηρία) που διαφοροποιούνται σαφώς ως προς βασικές οικολογικές, κοινωνικο-πολιτισμικές και οικονομικές παραμέτρους, καθώς και ως προς το βαθμό που τείνουν να υιοθετούν ατομικιστικές/συλλογικές αξίες και πρότυπα (βλ. πίν. 1).

Η Μ. Βρετανία είναι μια χώρα χαρακτηριστική του σύγχρονου δυτικού κόσμου, με υψηλούς δείκτες οικονομικής ευμάρειας, χαμηλό βαθμό εξάρτησης από την αγροτική παραγωγή (The World Bank, 2008) και με κυρίαρχο θρησκευτικό δόγμα τον προτεσταντισμό. Στις σχετικές έρευνες, τοποθετείται στην 50^η θέση μεταξύ 53 χωρών όσον αφορά την υιοθέτηση συλλογικών αξιών (Hofstede, 1983) και στην 24^η θέση μεταξύ 27 χωρών όσον αφορά την αποδοχή των παραδοσιακών ιεραρχικών ρόλων του πατέρα και της μητέρας (Georgas, Berry, van de Vijver, Kagitcibasi, & Poortinga, 2006). Στον αντίποδα, η Νιγηρία αποτελεί μια παραδοσιακή, συλλογική κοινωνία, η οποία φαίνεται να διατηρεί τους αυστηρούς ιεραρχικούς ρόλους στην οικογένεια (Georgas et al., 2006). Η οικονομία της βασίζεται σε σημαντικό βαθμό στον πρωτογενή αγροτικό τομέα, ενώ το επίπεδο ευημερίας είναι χαμηλό (The

World Bank, 2008). Στη χώρα αυτή οι μουσουλμάνοι αποτελούν περίπου το 50% του πληθυσμού, οι χριστιανοί το 40% ενώ το υπόλοιπο 10% ακολουθεί παραδοσιακά αφρικανικά θρησκευόμενα. Η Ελλάδα, μια μεσογειακή χώρα με ισχυρή ορθόδοξη χριστιανική παράδοση, τοποθετείται σε ενδιάμεσο επίπεδο στους περισσότερους από τους παραπάνω δείκτες, με μέσο προς υψηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και τάση μεταβολής των αξιών από τη συλλογικότητα προς τον ατομικισμό και από την παραδοσιακή εκτεταμένη οικογένεια σε αστικά πυρηνικά σχήματα (Georgas, 1989, 1991).

Πίνακας 1: Οικοπολιτισμικοί δείκτες των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα

	Μ. Βρετανία	Ελλάδα	Νιγηρία
Γεωγραφική θέση ¹	Βόρεια Ευρώπη	Μεσόγειος	Δυτική Αφρική
Πληθυσμός (εκατ.) ¹	60.2	11.1	141.4
Πληθωρισμός ¹	2%	3%	20%
Αγροτική οικον. ¹	1%	4%	33%
Προσδόκ. ζωής ¹	79 έτη	79 έτη	47 έτη
Επικρ. θρησκεία ¹	Χριστιανοί προτεστάντες	Χριστιανοί ορθόδοξοι	Μουσουλμάνοι (50%) Χριστιανοί (40%)
Συλλογικές αξίες ²	50 ^η	23 ^η	13 ^η
Οικογεν. ιεραρχία ³	24 ^η	19 ^η	5 ^η

¹ Πηγή: The World Bank (2008).

² Πηγή: Hofstede (1983). Τακτική τιμή μεταξύ 50 χωρών και 3 γεωγραφικών περιοχών.

³ Πηγή: Georgas et al. (2006). Τακτική τιμή μεταξύ 27 χωρών.

Η παρούσα μελέτη θέτει δύο ερωτήματα προς εμπειρική διερεύνηση: (α) κατά πόσο η διεργασία του ψυχολογικού αποχωρισμού σε νέους ενήλικες είναι όμοια ή διαφέρει ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο, και (β) κατά πόσο η σχέση του ψυχολογικού αποχωρισμού με την ψυχική υγεία είναι όμοια ή διαφέρει ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο. Για τα ερωτήματα αυτά, και με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που προηγήθηκε, είναι δυνατή η διατύπωση ορισμένων υποθέσεων: (α) οι κοινωνίες με συλλογικές αξίες, συγκριτικά με πιο ατομικιστικά πολιτισμικά πλαίσια, θα τείνουν να παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα ψυχολογικού αποχωρισμού, και (β) η ανεξαρτησία από συγκρούσεις

από τους γονείς θα συνδέεται με καλύτερη ψυχική υγεία σε όλες τις χώρες. Από το άλλο μέρος, οι αντιφάσεις που εντοπίστηκαν στις μελέτες μεμονωμένων πολιτισμικών ομάδων εντός της ίδιας χώρας, καθώς και η έλλειψη συγκριτικών ερευνών μεταξύ διαφορετικών χώρων δυσχεραίνουν τη διατύπωση πιο επεξεργασμένων υποθέσεων αναφορικά με τη διαπολιτισμική διακύμανση της σχέσης του ψυχολογικού αποχωρισμού με την ψυχική υγεία. Επομένως το δεύτερο ερώτημα παραμένει εν πολλοίς ανοιχτό προς διερεύνηση.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν 263 νέοι ενήλικες από τρεις χώρες: Μ. Βρετανία (N = 60), Ελλάδα (N=155) και Νιγηρία (N = 48). Ως προς το φύλο, οι γυναίκες συνολικά υπερεκπροσωπούνται ελαφρώς (59.3%) λόγω της αυξημένης παρουσίας τους στο ελληνικό δείγμα (72.3%). Αντιθέτως, οι άντρες είναι περισσότεροι στα δείγματα από τη Μ. Βρετανία (63.3%) και τη Νιγηρία (54.2%). Οι διαφορές αυτές των ποσοστών είναι στατιστικώς σημαντικές, $\chi^2(2, N = 263) = 27.13, p < .001$. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες από τη Νιγηρία (M = 23.1) είναι μεγαλύτερης ηλικίας από ό,τι εκείνοι από την Ελλάδα (M = 21.1) και τη Μ. Βρετανία (M = 19.3), $F(2, 260) = 22.10, p < .001$, αν και η διαπίστωση αυτή δεν αντανακλά κάποια ουσιαστική διαφορά από πρακτική άποψη.

Από το συνολικό δείγμα, το 39.3% συγκατοικούν με τους γονείς τους. Το ποσοστό αυτό δεν διαφοροποιείται ιδιαίτερα μεταξύ των τριών χωρών. Δεν συμβαίνει το ίδιο για την οικογενειακή κατάσταση των γονέων, όπου εντοπίζονται στατιστικώς σημαντικές διαφορές, $\chi^2(12, N = 257) = 84.84, p < .001$. Ειδικότερα, αν και οι περισσότερες οικογένειες είναι έγγαμες (Μ. Βρετανία: 78.6%, Ελλάδα: 84.3%, Νιγηρία: 62.5%), καταγράφεται αυξημένο ποσοστό διαζευγμένων γονέων στη Μ. Βρετανία (16.1%), δεύτερου γάμου του ενός γονέα στην Ελλάδα (3.3%) και θανάτου του πατέρα στη Νιγηρία (6.3%). Επιπλέον, στη χώρα αυτή 14 (29.2%) οικογένειες χαρακτηρίζονται ως πολυγαμικές.

Το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων διαφέρει επίσης ως προς τη χώρα: για τη μητέρα, $\chi^2(6, N = 263) = 62.43, p < .001$, και για τον πατέρα, $\chi^2(6, N = 263) = 39.65, p < .001$. Είναι χαρακτηριστικό ότι αυξημένα ποσοστά συμμετεχόντων από τη Νιγηρία έχουν πατέρα απόφοιτο πανεπιστημίου (58.3%) και μητέρα απόφοιτη πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (33.3%). Στο δείγμα από τη Μ.

Βρετανία οι περισσότεροι γονείς διαθέτουν πτυχίο ανώτερης εκπαίδευσης (μητέρες: 65%, πατέρες: 60%). Τέλος, περίπου οι μισοί από τους Έλληνες γονείς (50,3% των μητέρων και 49% των πατέρων) είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου.

Μέσα συλλογής δεδομένων

Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν δύο ψυχομετρικά μέσα, για τη μέτρηση του ψυχολογικού αποχωρισμού από τους γονείς και την ψυχική υγεία, αντίστοιχα, καθώς και ένα σύντομο δημογραφικό ερωτηματολόγιο.

Ερωτηματολόγιο Ψυχολογικού Αποχωρισμού. Το Ερωτηματολόγιο Ψυχολογικού Αποχωρισμού (Psychological Separation Inventory) κατασκευάστηκε από τον Hoffman (1984). Η ελληνική προσαρμογή του έγινε από τη Χριστοπούλου (Christopoulos, 2003). Αποτελείται από 138 προτάσεις που αξιολογούν τέσσερις διαστάσεις ανεξαρτησίας από τη μητέρα και τον πατέρα, ξεχωριστά, στους τομείς της λειτουργικότητας (13 προτάσεις, π.χ. «Δεν θα έκανα μια σημαντική αγορά χωρίς την έγκριση της μητέρας μου/του πατέρα μου), των στάσεων (14 προτάσεις, π.χ. «Οι πεποιθήσεις μου για το πώς πρέπει να ανατρέφονται τα παιδιά είναι παρόμοιες με της μητέρας μου/του πατέρα μου»), του συναισθήματος (17 προτάσεις, π.χ. «Η μητέρα μου/ο πατέρας μου είναι το πιο σπουδαίο πρόσωπο στον κόσμο για εμένα») και των συγκρούσεων (25 προτάσεις, π.χ. «Είμαι συχνά θυμωμένος/-η με τη μητέρα μου/τον πατέρα μου»). Η κλίμακα μέτρησης είναι 5βάθμια, από 1 = «δεν μου ταιριάζει καθόλου» μέχρι 5 = «μου ταιριάζει πάρα πολύ». Γενικά, υψηλότερη βαθμολογία δηλώνει μεγαλύτερο βαθμό ψυχολογικής ανεξαρτησίας από κάθε γονέα. Η αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας των διαστάσεων του Ερωτηματολογίου Ψυχολογικού Αποχωρισμού αποδείχθηκε ιδιαίτερα υψηλή και στις τρεις εθνικές ομάδες που συμμετείχαν στην έρευνα (Cronbach alpha's μεταξύ .88 – .96 για τους Βρετανούς, .87 – .93 για τους Έλληνες και .83 – .92 για τους Νιγηριανούς). Επιπλέον, το ερωτηματολόγιο βρέθηκε ότι έχει επαρκή δομική ισοτιμία για χρήση σε διαπολιτισμική έρευνα (Van de Vijver & Leung, 1997) εφόσον όλοι οι συντελεστές Tucker's Phi, οι οποίοι προέκυψαν από τη σύγκριση της παραγοντικής δομής κάθε χώρας με την παραγοντική δομή του συνολικού δείγματος, κυμάνθηκαν πάνω από την προτεινόμενη τιμή .95.

Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας. Το Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας (General Health Questionnaire) κατασκευάστηκε από τους Goldberg και Hillier (1979) και προσαρμόστηκε για χρήση στην ελληνική πραγματικότητα από τους Γαρυφάλλο, Αδαμοπούλου, Καραστεργίου και Μουτζούκη (Garyfallos et al., 1991). Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η έκ-

δοση με τις 28 προτάσεις, 7 για καθεμιά από τέσσερις διαστάσεις ψυχικής υγείας: Σωματικά Ενοχλήματα, Άγχος, Κοινωνική Δυσλειτουργία και Κατάθλιψη. Οι απαντήσεις δίνονται σε 4βάθμια κλίμακα, από 0 = «καθόλου/λιγότερο από ό,τι συνήθως» έως 3 = «πολύ περισσότερο από ό,τι συνήθως», αλλά για τον υπολογισμό της βαθμολογίας των διαστάσεων ψυχικής υγείας χρησιμοποιήθηκε η εναλλακτική μετατροπή της διαβαθμιστικής κλίμακας σε διωνυμικού τύπου, όπου 0 = αρχικές τιμές 0 ή 1 και 1 = αρχικές τιμές 2 ή 3. Ένας συνολικός δείκτης προκύπτει από το άθροισμα των προτάσεων. Υψηλότερη βαθμολογία δηλώνει μεγαλύτερο αριθμό αναφερόμενων προβλημάτων ψυχικής υγείας. Το Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας λειτούργησε ικανοποιητικά στις τρεις χώρες από την άποψη της εσωτερικής συνέπειας, όπως μετράται με τον δείκτη alpha του Cronbach (Βρετανία: .57 – .84, Ελλάδα: .61 – .75, Νιγηρία: .66 – .88). Ιδιαίτερα θετικά ήταν και τα αποτελέσματα από τον έλεγχο δομικής ισοτιμίας του ερωτηματολογίου, αφού σε όλες τις παραγοντικές συγκρίσεις ο δείκτης Tucker's Phi κυμάνθηκε μεταξύ .96 – 1.00.

Διαδικασία

Η χορήγηση των ερωτηματολογίων στις τρεις χώρες έγινε αποκλειστικά ή σε συνεργασία με γηγενείς συνεργάτες της ερευνητικής ομάδας κατά τη διάρκεια ακαδημαϊκής ώρας σε πανεπιστημιακή αίθουσα και μετά από συνεννόηση με τον διδάσκοντα καθηγητή. Στη Μ. Βρετανία και στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν οι αντίστοιχες προσαρμοσμένες εκδόσεις (βλ. Μέσα Συλλογής Δεδομένων). Στη Νιγηρία τα ερωτηματολόγια χορηγήθηκαν στην αγγλική γλώσσα, καθώς στη χώρα αυτή η αγγλική είναι η επίσημη γλώσσα στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώνονταν σε ατομική βάση. Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν ανώνυμη και εθελοντική. Οι ενδιαφερόμενοι έλαβαν πληροφορίες για τους ερευνητικούς στόχους. Ενημερώθηκαν δε ότι ο χαρακτήρας των απαντήσεών τους είναι απόρρητος και εμπιστευτικός, ότι τα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς και ότι θα μπορούσαν να λάβουν γνώση των αποτελεσμάτων της έρευνας εφόσον το επιθυμούσαν.

Αποτελέσματα

Η διαπολιτισμική σύγκριση του ψυχολογικού αποχωρισμού σε συνάρτηση με την ψυχική υγεία καλείται να απαντήσει σε δύο ερωτήματα: (α) κατά πόσο

διαφοροποιούνται οι μέσοι όροι των αντίστοιχων μεταβλητών στις υπό μελέτη χώρες, και (β) κατά πόσο το μοτίβο των συσχετίσεων μεταξύ ψυχολογικού αποχωρισμού και ψυχικής υγείας είναι όμοιο ή διαφέρει στα υπό μελέτη δείγματα. Η δομή της παρουσίασης των αποτελεσμάτων των στατιστικών αναλύσεων της έρευνας ακολουθεί τη διατύπωση των ερωτημάτων αυτών.

Συγκρίσεις μέσω των όρων των διαστάσεων ψυχολογικού αποχωρισμού και ψυχικής υγείας

Πραγματοποιήθηκαν τρεις πολυμεταβλητές αναλύσεις διακύμανσης 3 (χώρα) X 2 (φύλο) με εξαρτημένες μεταβλητές τις διαστάσεις ψυχολογικού αποχωρισμού από τη μητέρα και τον πατέρα και τις διαστάσεις της ψυχικής υγείας, αντίστοιχα.

Η κύρια πολυμεταβλητή επίδραση της χώρας ήταν στατιστικώς σημαντική για τον ψυχολογικό αποχωρισμό από τη μητέρα, Wilks' $\Lambda = .63$, $F(8, 508) = 16.82$, $p < .001$, $\eta^2 = .21$, και για τον ψυχολογικό αποχωρισμό από τον πατέρα, Wilks' $\Lambda = .71$, $F(8, 508) = 11.81$, $p < .001$, $\eta^2 = .16$. Τα αποτελέσματα σε μονομεταβλητό επίπεδο παρουσιάζονται στον πίν. 2. Οι συμμετέχοντες από τη Νιγηρία εμφάνισαν χαμηλότερους μέσους όρους από τους Βρετανούς και τους Έλληνες σε όλες τις διαστάσεις του αποχωρισμού από τη μητέρα και σε τρεις (από τις τέσσερις) διαστάσεις του αποχωρισμού από τον πατέρα. Οι φοιτητές από τη Μ. Βρετανία και την Ελλάδα διέφεραν μεταξύ τους μόνο στην ανεξαρτησία από συγκρούσεις από τη μητέρα και τον πατέρα (οι μέσοι όροι των Βρετανών ήταν υψηλότεροι από τις αντίστοιχες τιμές των Ελλήνων και στις δύο περιπτώσεις). Γενικά, η συναισθηματική ανεξαρτησία και η ανεξαρτησία από συγκρούσεις και από τους δύο γονείς ήταν οι εξαρτημένες μεταβλητές που διαφοροποιήθηκαν περισσότερο εξαιτίας της χώρας, εφόσον ο δείκτης η^2 για το μέγεθος της επίδρασης κυμάνθηκε από .11 μέχρι .27. Η διαπολιτισμική διακύμανση της λειτουργικής ανεξαρτησίας από τη μητέρα και τον πατέρα ήταν σαφώς χαμηλότερη ($\eta^2 = .06$ και $.05$, αντίστοιχα). Αντίθετα, η ανεξαρτησία στάσεων από τους δύο γονείς δεν διαφοροποιήθηκε ουσιαστικά μεταξύ των χωρών.

Επιπλέον, ο γραμμικός συνδυασμός της βαθμολογίας στις διαστάσεις ψυχικής υγείας βρέθηκε ότι διαφέρει σημαντικά ανάλογα με τη χώρα, Wilks' $\Lambda = .84$, $F(8, 508) = 5.68$, $p < .001$, $\eta^2 = .08$. Το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται στην Κατάθλιψη ($\eta^2 = .12$) και στην Κοινωνική Δυσλειτουργία ($\eta^2 = .06$), ενώ επίσης αποτυπώνεται στο συνολικό βαθμό του Ερωτηματολογίου Γενικής Υγείας ($\eta^2 = .05$). Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, οι φοιτητές από τη Νιγηρία ανέφεραν μεγαλύτερο αριθμό προβλημάτων από ό,τι οι συμμετέχοντες από τη

Μ. Βρετανία και την Ελλάδα, οι οποίοι δεν διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους (βλ. Πίνακα 2).

Πίνακας 2: Μέσοι όροι των διαστάσεων ψυχολογικού αποχωρισμού από τη μητέρα και τον πατέρα και των διαστάσεων ψυχικής υγείας ως προς τη χώρα

	Χώρα			F	η ²
	Μ.Βρετανία (N=60)	Ελλάδα (N=155)	Νιγηρία (N=48)		
	M.O.	M.O.	M.O.		
<i>Ανεξαρτησία από τη μητέρα</i>					
Λειτουργική	33.07 _β	35.43 _β	28.38 _α	8.34***	.06
Στάσεων	29.31	31.17	26.01	3.47*	.03
Συναισθηματική	46.23 _β	45.34 _β	27.30 _α	48.25***	.27
Συγκρούσεων	80.33 _γ	72.29 _β	64.95 _α	16.44***	.11
<i>Ανεξαρτησία από τον πατέρα</i>					
Λειτουργική	37.71 _β	38.61 _β	32.38 _α	6.39**	.05
Στάσεων	32.23	30.63	29.03	0.70	.01
Συναισθηματική	51.35 _γ	46.89 _β	35.33 _α	17.90***	.12
Συγκρούσεων	83.56 _γ	72.06 _β	62.93 _α	22.50***	.15
<i>Διαστάσεις ψυχικής υγείας</i>					
Σωματικά ενοχλήματα	1.51	1.64	1.82	0.36	.00
Άγχος	1.45	1.64	2.02	1.28	.01
Κοινων. δυσλειτουργία	0.85 _α	1.14 _α	1.95 _β	7.90***	.06
Κατάθλιψη	0.14 _α	0.85 _α	1.83 _β	17.59***	.12
GHQ σύνολο	3.95 _α	5.27 _α	7.61 _β	6.64**	.05

Σημείωση: * $p < .05$, ** $p < 0.01$, *** $p < .001$. Μέσοι όροι που μοιράζονται κοινό δείκτη δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους σύμφωνα με το post hoc κριτήριο του Scheffé για $\alpha = .05$.

Η πολυμεταβλητή κύρια επίδραση του φύλου ήταν στατιστικώς σημαντική με παρόμοιο τρόπο για τον ψυχολογικό αποχωρισμό από τη μητέρα, Wilks'

$\Lambda = .90$, $F(4, 254) = 6.85$, $p < .001$, $\eta^2 = .10$, και από τον πατέρα, Wilks' $\Lambda = .90$, $F(4, 254) = 7.06$, $p < .001$, $\eta^2 = .10$. Στις μονομεταβλητές αναλύσεις όμως αναδείχτηκε διαφορετικό προφίλ των δύο φύλων απέναντι τους δύο γονείς. Όσον αφορά την ανεξαρτησία από τη μητέρα, οι άντρες ανέφεραν υψηλότερους μέσους όρους από τις γυναίκες στο συναισθηματικό τομέα, $M_A = 43.31$, $M_T = 35.94$, $F(1, 257) = 19.79$, $p < .001$, $\eta^2 = .07$, στο λειτουργικό τομέα, $M_A = 35.09$, $M_T = 29.50$, $F(1, 257) = 14.49$, $p < .001$, $\eta^2 = .05$, και στο συγκρουσιακό τομέα, $M_A = 75.19$, $M_T = 69.87$, $F(1, 257) = 7.27$, $p = .007$, $\eta^2 = .03$. Όσον αφορά την ανεξαρτησία από τον πατέρα, συστηματική διαφορά των μέσων όρων εντοπίστηκε μόνο στο συναισθηματικό τομέα, αν και πάλι υπέρ των αντρών, $M_A = 47.13$, $M_T = 41.92$, $F(1, 257) = 6.59$, $p = .011$, $\eta^2 = .03$.

Επιπλέον, η πολυμεταβλητή αλληλεπίδραση χώρας X φύλου προέκυψε στατιστικώς σημαντική όσον αφορά τον ψυχολογικό αποχωρισμό από τη μητέρα, Wilks' $\Lambda = .93$, $F(8, 508) = 2.31$, $p = .019$, $\eta^2 = .04$. Στις μονομεταβλητές αναλύσεις, η αλληλεπίδραση αυτή εντοπίστηκε στην ανεξαρτησία από συγκρούσεις, $F(2, 257) = 4.11$, $p = .017$, $\eta^2 = .03$, ως εξής: οι άντρες από τη Νιγηρία ($M = 71.77$) ανέφεραν υψηλότερο μέσο όρο από ό,τι οι γυναίκες ($M = 58.14$), διαφορά που χαρακτηρίζει σε πολύ μικρότερο βαθμό το δείγμα από τη Μ. Βρετανία ($M_A = 81.21$, $M_T = 79.46$) και ουσιαστικά εκμηδενίζεται στους Έλληνες συμμετέχοντες ($M_A = 72.57$, $M_T = 72.01$). Δηλαδή, το χαμηλότερο επίπεδο ανεξαρτησίας από συγκρούσεις από τη μητέρα στη Νιγηρία, το οποίο είχε εντοπιστεί νωρίτερα ως κύρια επίδραση της χώρας, οφείλεται ουσιαστικά στις γυναίκες της χώρας αυτής παρά στους άντρες.

Τόσο η κύρια επίδραση του φύλου όσο και η αλληλεπίδραση χώρας X φύλου πάνω στους μέσους όρους των διαστάσεων ψυχικής υγείας προέκυψαν στατιστικώς ασήμαντες σε πολυμεταβλητό επίπεδο, επομένως τα αποτελέσματα των μονομεταβλητών αναλύσεων δεν αξιολογούνται.

Στατιστική πρόβλεψη των διαστάσεων ψυχικής υγείας από τις διαστάσεις ψυχολογικού αποχωρισμού

Ο έλεγχος των ενδοσυναφειών του ψυχολογικού αποχωρισμού έδειξε ότι υπάρχει ισχυρότερη σχέση μεταξύ κάθε διάστασης ανεξαρτησίας από τη μητέρα και τον πατέρα (μέσοι δείκτες Pearson $r = .68$ για τη Μ. Βρετανία, $.61$ για την Ελλάδα, $.62$ για τη Νιγηρία), παρά εντός των διαστάσεων ξεχωριστά για τη μητέρα (μέσοι δείκτες Pearson $r = .35$ για τη Μ. Βρετανία, $.36$ για την Ελλάδα, $.56$ για τη Νιγηρία) και για τον πατέρα (μέσοι δείκτες Pearson $r = .40$ για τη Μ. Βρετανία, $.35$ για την Ελλάδα, $.36$ για τη Νιγηρία). Πάντως, και στις

τρεις εθνικές ομάδες η συγκρουσιακή ανεξαρτησία ήταν σχετικά ανεξάρτητη από τις άλλες τρεις διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού, οι οποίες εμφάνισαν υψηλές ενδοσυνάφειες μεταξύ τους.

Επίσης, στους προκαταρκτικούς συναφειακούς ελέγχους αναδύθηκε ένα παρόμοιο μοτίβο συσχετίσεων του ψυχολογικού αποχωρισμού από τους γονείς με την ψυχική υγεία και στις τρεις χώρες: η ανεξαρτησία από συγκρούσεις παρήγαγε τους περισσότερους στατιστικώς σημαντικούς δείκτες Pearson r με τις διαστάσεις ψυχικής υγείας (11 για τη μητέρα και 12 για τον πατέρα, σε σύνολο 15 συσχετίσεων). Συγκριτικά, η ανεξαρτησία στάσεων από τους δύο γονείς συνδέθηκε σημαντικά με κάποια από τις υποκλίμακες του Ερωτηματολογίου Γενικής Υγείας μόνο σε 2 περιπτώσεις, ενώ η λειτουργική και η συναισθηματική ανεξαρτησία μόνο από 1 φορά.

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε μια σειρά από ιεραρχικές αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη των διαστάσεων ψυχικής υγείας από τις διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού. Στις αναλύσεις αυτές εξαρτημένη μεταβλητή ήταν κάθε φορά μία από τις τέσσερις επιμέρους διαστάσεις και ο συνολικός βαθμός του Ερωτηματολογίου Γενικής Υγείας. Οι προβλεπτικοί παράγοντες του μοντέλου είχαν ως εξής: Στο Βήμα 1 ελέγχθηκαν οι δημογραφικές μεταβλητές: φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και της μητέρας. Στο Βήμα 2 προστέθηκε η χώρα, η οποία κωδικοποιήθηκε με κλίμακα τακτικών τιμών ανάλογα με το βαθμό υιοθέτησης συλλογικών αξιών και την επικράτηση παραδοσιακής, αυστηρά ιεραρχικής οικογενειακής δομής. Για την ταξινόμηση αυτή αξιοποιήθηκαν τα πορίσματα κλασικών διαπολιτισμικών ερευνών (Georgas et al., 2006. Hofstede, 1983), τα οποία παρουσιάστηκαν συνοπτικά στην Εισαγωγή της παρούσας μελέτης (βλ. πίν. 1). Με βάση τα παραπάνω κριτήρια, η Μ. Βρετανία έλαβε την τιμή -1 , η Ελλάδα την τιμή 0 και η Νιγηρία την τιμή 1 . Η μετρική αυτή προσέγγιση επέτρεψε τη διενέργεια αναλύσεων με το συνολικό δείγμα, όπου τόσο η κύρια επίδραση όσο και οι αλληλεπιδράσεις της χώρας μπορούν να αποτυπωθούν ευθέως, με στατιστικές τεχνικές υψηλής διαφοροποιητικής ισχύος. Στο Βήμα 3 εισήχθησαν οι διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού. Οι μεταβλητές αυτές προστέθηκαν στην εξίσωση παλινδρόμησης συγχρόνως (μέθοδος enter). Ας σημειωθεί ότι πραγματοποιήθηκαν ξεχωριστές αναλύσεις για τις μετρήσεις που αφορούν στην ανεξαρτησία από τη μητέρα και τον πατέρα, αντίστοιχα, ώστε να μειωθεί το ενδεχόμενο εμφάνισης πολυσυγγραμμικότητας, όπως υπέδειξε ο συναφειακός έλεγχος που προηγήθηκε. Στο τελευταίο βήμα ελέγχθηκε η αλληλεπίδραση της χώρας με τις διαστάσεις ψυχολογικού αποχωρισμού.

Ο έλεγχος των δημογραφικών παραγόντων έδωσε στατιστικώς ασήμαντο αποτέλεσμα στο πρώτο βήμα όλων των αναλύσεων. Στο δεύτερο βήμα, η χώ-

ρα προέβλεψε σημαντικό ποσοστό διασποράς της Κατάθλιψης ($\Delta R^2 = .11$), της Κοινωνικής Δυσλειτουργίας ($\Delta R^2 = .05$) και του συνολικού βαθμού προβλημάτων ψυχικής υγείας ($\Delta R^2 = .04$). Όπως ήταν αναμενόμενο, τα ευρήματα αυτά συνάδουν με τα αποτελέσματα των πολυμεταβλητών αναλύσεων διακύμανσης που προηγήθηκαν, δηλαδή όσο περισσότερο μία χώρα τείνει να υιοθετεί συλλογικές αξίες και πιο παραδοσιακή οικογενειακή δομή, τόσο αυξάνεται ο αριθμός των αναφερόμενων ψυχολογικών προβλημάτων στους παραπάνω τομείς.

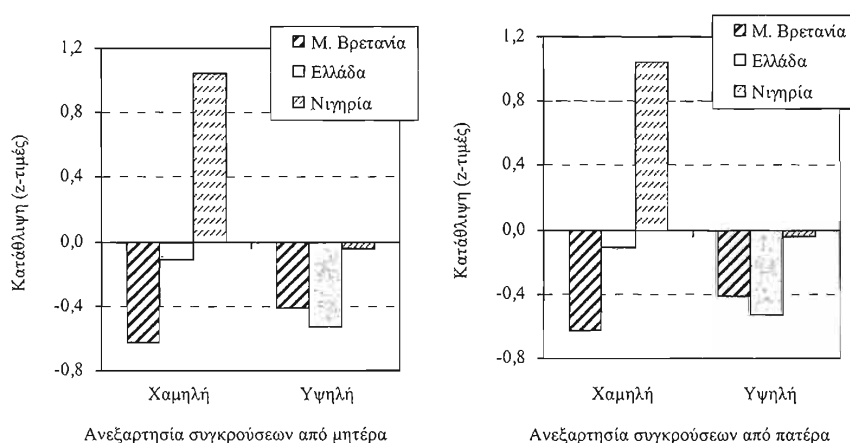
Πίνακας 3: Ποσοστά εξηγούμενης διασποράς και προσαρμοσμένοι συντελεστές παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη των παραγόντων ψυχικής υγείας από τη χώρα (Βήμα 2) και τις διαστάσεις ψυχολογικού αποχωρισμού (Βήμα 3, ξεχωριστές αναλύσεις για τη μητέρα και τον πατέρα)

Μεταβλητές πρόβλεψης	Εξαρτημένες μεταβλητές				
	Σωματικά ενοχλήματα	Άγχος	Κοινωνική δυσλειτουργία	Κατάθλιψη	ΕΓΥ σύνολο
	ΔR^2 β	ΔR^2 β	ΔR^2 β	ΔR^2 β	ΔR^2 β
<i>Βήμα 2</i>					
Χώρα	.00	.01	.05***	.11***	.04***
	.04	.10	.23***	.36***	.22***
<i>Βήμα 3 (Ανεξαρτησία από τη μητέρα)</i>					
Λειτουργική	.10***	.10***	.04*	.05**	.11***
Στάσεων	-.06	.02	-.16	-.03	-.07
Συναισθηματική	.20*	.11	.16*	.14	.20*
Συγκρούσεων	-.06	-.05	.03	-.06	-.05
	-.29***	-.31***	-.16*	-.20**	-.31***
<i>Βήμα 3 (Ανεξαρτησία από τον πατέρα)</i>					
Λειτουργική	.11***	.11***	.05**	.06***	.13***
Στάσεων	-.07	-.09	-.20	-.12	-.15
Συναισθηματική	.16*	.14*	.18*	.16*	.20**
Συγκρούσεων	-.05	-.09	.04	-.09	-.07
	-.31***	-.30***	-.13*	-.19**	-.30***

Σημείωση. * $p < .05$, ** $p < 0.01$, *** $p < .001$. Η κωδικοποίηση της χώρας αντιστοιχεί σε τακτικές τιμές: Αγγλία = -1, Ελλάδα = 0, Νιγηρία = 1, με κριτήριο το βαθμό υιοθέτησης συλλογικών αξιών και την παραδοσιακή οικογενειακή δομή. Στο Βήμα 1 έχουν ελεγχθεί δημογραφικοί παράγοντες (φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης γονέων).

Στο τρίτο βήμα, η προσθήκη των διαστάσεων του ψυχολογικού αποχωρισμού συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση του ποσοστού εξηγούμενης διασποράς όλων των διαστάσεων ψυχικής υγείας, και μάλιστα κατά παρόμοιο τρόπο για τη μητέρα (ΔR^2 μεταξύ .04 – .11) και τον πατέρα (ΔR^2 μεταξύ .05 – .13). Λιγότερο ισχυρή ήταν η δυνατότητα πρόβλεψης της Κοινωνικής Δυσλειτουργίας και της Κατάθλιψης (ΔR^2 μεταξύ .04 – .06), ενώ πιο αυξημένη ήταν η προβλεπτική ισχύς των ανεξάρτητων μεταβλητών για τα Σωματικά Ενοχλήματα και το Άγχος (ΔR^2 μεταξύ .10 – .11).

Σχήμα 1: Αλληλεπίδραση της χώρας και της ανεξαρτησίας συγκρούσεων από τη μητέρα (αριστερά) και τον πατέρα (δεξιά) στην πρόβλεψη της Κατάθλιψης.

Όπως φαίνεται από την επισκόπηση των προσαρμοσμένων συντελεστών παλινδρόμησης (βλ. πίν. 3), η διάσταση του ψυχολογικού αποχωρισμού που συνδέθηκε σταθερά με όλες τις διαστάσεις της ψυχικής υγείας ήταν η ανεξαρτησία από συγκρούσεις από τη μητέρα (τιμές beta από -0.16 μέχρι -0.31) και από τον πατέρα (τιμές beta από -0.13 μέχρι -0.31). Σε όλες τις περιπτώσεις, μεγαλύτερη ανεξαρτησία συγκρούσεων και από τους δύο γονείς προέβλεψε μικρότερο αριθμό ψυχολογικών προβλημάτων. Από εκεί και πέρα, η ανεξαρτησία στάσεων από τον πατέρα συνέβαλε επίσης στη στατιστική πρόβλεψη όλων των εξαρτημένων μεταβλητών, αλλά αυτή τη φορά με θετική κατεύθυνση, δηλ. όσο μεγαλύτερη η ανεξαρτησία στάσεων, τόσο περισσότερα τα ανα-

φερόμενα προβλήματα ψυχικής υγείας. Το ίδιο συνέβη για την ανεξαρτησία στάσεων από τη μητέρα, αλλά μόνο σε τρεις (από τις πέντε) κλίμακες της ψυχικής υγείας. Επιπλέον, το μέγεθος των συσχετίσεων ανάμεσα στην ανεξαρτησία στάσεων και την ψυχική υγεία είναι μάλλον χαμηλό (τιμές beta από .14 έως .20 για την ανεξαρτησία από τον πατέρα και από .16 έως .20 για την ανεξαρτησία από τη μητέρα), όπως δηλώνει το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας των συντελεστών τους ($p < .05$). Όσον αφορά τις άλλες δύο διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού, ούτε η λειτουργική ανεξαρτησία ούτε η συναισθηματική ανεξαρτησία από τη μητέρα ή τον πατέρα πέτυχαν να συμβάλουν περαιτέρω στη στατιστική πρόβλεψη των κλιμάκων ψυχικής υγείας.

Στο τελευταίο βήμα των παλινδρομικών αναλύσεων εντοπίστηκαν δύο αλληλεπιδράσεις της χώρας με τον ψυχολογικό αποχωρισμό, οι οποίες αυξάνουν στατιστικώς σημαντικά τη δυνατότητα πρόβλεψης της ίδιας εξαρτημένης μεταβλητής, εν προκειμένω της Κατάθλιψης. Και στις δύο περιπτώσεις, μάλιστα, ήταν η ίδια διάσταση του ψυχολογικού αποχωρισμού που συνδέθηκε διαφορικά με τη χώρα, δηλ. η ανεξαρτησία από συγκρούσεις: από τη μητέρα, $\text{beta} = -.20$, $\Delta R^2 = .03$, $F(4, 249) = 2.51$, $p = .042$, και από τον πατέρα, $\text{beta} = -.23$, $\Delta R^2 = .05$, $F(4, 249) = 4.36$, $p = .002$. Όπως φαίνεται στο σχ. 1, μικρότερη ανεξαρτησία συγκρούσεων από τους δύο γονείς προέβλεψε μεγαλύτερο βαθμό Κατάθλιψης στη Νιγηρία, ενώ η συσχέτιση αυτή δεν φαίνεται να ισχύει σε Μ. Βρετανία και Ελλάδα. Η απουσία στατιστικώς σημαντικής αλληλεπίδρασης στις υπόλοιπες αναλύσεις υποδεικνύει ότι ο ψυχολογικός αποχωρισμός από τη μητέρα και τον πατέρα σε επίπεδο λειτουργικότητας, στάσεων και συναισθήματος συνδέεται με τους δείκτες ψυχικής υγείας κατά παρόμοιο τρόπο στις υπό μελέτη χώρες, δηλ. ισχύουν οι κύριες επιδράσεις των προβλεπτικών παραγόντων που παρουσιάστηκαν παραπάνω.

Συζήτηση

Κεντρικός σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διαπολιτισμική μελέτη της διεργασίας του ψυχολογικού αποχωρισμού-εξατομίκευσης σε νέους ενήλικες. Όπως αναμενόταν, η διεργασία του ψυχολογικού αποχωρισμού βρέθηκε ότι διαφοροποιείται ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο. Οι Νιγηριανοί φοιτητές, σε σύγκριση με τους Βρετανούς και τους Έλληνες, παρουσιάζονται σημαντικά πιο εξαρτημένοι και από τους δύο γονείς σε όλες τις διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού εκτός από την ανεξαρτησία στάσεων, με τις εντονότερες διαφορές να εντοπίζονται στη συναισθηματική ανεξαρτησία και

την ανεξαρτησία από συγκρούσεις. Οι Νιγηριανοί φοιτητές, δηλαδή, φαίνεται να ζητούν περισσότερο τη συμβουλή και τη βοήθεια των γονιών τους για τη διευθέτηση πρακτικών ζητημάτων (λειτουργικό επίπεδο), έχουν μεγαλύτερη ανάγκη για ψυχολογική υποστήριξη, εγγύτητα και αποδοχή από αυτούς (συναισθηματικό επίπεδο) και είναι σημαντικά πιο εμπλεγμένοι σε συναισθήματα θυμού, ενοχής, πικρίας, αναστολής και άγχους προς τους γονείς τους (επίπεδο συγκρούσεων).

Το παραπάνω εύρημα επιβεβαιώνει την πρώτη ερευνητική μας υπόθεση και συμβαδίζει με τα θεωρητικά σχήματα αναφορικά με το ρόλο των πολιτισμικών αξιών. Σύμφωνα με αυτά, οι συλλογικές κοινωνίες τείνουν να αποθαρρύνουν τάσεις αποχωρισμού, ανεξαρτητοποίησης και αυτόνομης δράσης. Αντίθετα, δίνουν έμφαση στην αλληλεξάρτηση, την αλληλεγγύη και τη διατήρηση στενών συναισθηματικών δεσμών μεταξύ των μελών της οικογένειας (Dwairy, 2004. Kagitcibasi, 2005. Kashima et al., 1995. Mizuta et al., 1996. Osterweil & Nagano, 1991. Rothbaum et al., 2000. Tafarodi & Marschall, 2004. Tamar et al., 2008). Επιπλέον, έρευνες στις ΗΠΑ έχουν δείξει ότι οι Αμερικανοί φοιτητές αφρικανικής καταγωγής παρουσίαζαν σημαντικά χαμηλότερο βαθμό ψυχολογικού αποχωρισμού σε σύγκριση με συμφοιτητές τους ευρωπαϊκής και ασιατικής καταγωγής (Gnaulati & Heine, 2001. Quigley, 2001).

Στη δική μας έρευνα, η τάση των φοιτητών από τη Νιγηρία να δηλώνουν χαμηλότερα επίπεδα ψυχολογικού αποχωρισμού είναι πιο εμφανής στη συναισθηματική ανεξαρτησία (ιδιαίτερω, από τη μητέρα) και στην ανεξαρτησία από συγκρούσεις και από τους δύο γονείς. Ορισμένοι ερευνητές (π.χ. Osterweil & Nagano, 1991. Roland, 1989) επισημαίνουν ότι σε πιο συλλογικές κοινωνίες ο συναισθηματικός δεσμός του παιδιού με τη μητέρα είναι ιδιαίτερα ισχυρός και παρατείνεται σημαντικά μέσα στο χρόνο. Αυτό σχετίζεται ενδεχομένως με μεγαλύτερο βαθμό συναισθηματικής εξάρτησης από τη μητέρα και σε μεγαλύτερες ηλικίες. Η ανεξαρτησία από συγκρούσεις παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον καθώς φαίνεται να είναι η πιο ευαίσθητη στις πολιτισμικές επιδράσεις διάσταση του αποχωρισμού, με τους Βρετανούς φοιτητές να παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα επίπεδα ανεξαρτησίας, τους Νιγηριανούς τα χαμηλότερα και τους Έλληνες να τοποθετούνται σε ενδιάμεσο επίπεδο.

Μια πιθανή ερμηνεία για το εύρημα αυτό έχει να κάνει με την ίδια τη λειτουργία των στενών συναισθηματικών δεσμών. Οι θεωρητικοί του αποχωρισμού υποστηρίζουν ότι μεγαλύτερος βαθμός συναισθηματικής εγγύτητας με τα γονεϊκά πρόσωπα σχετίζεται με επίταση των θετικών συναισθημάτων και των δευτερογενών οφελών που προκύπτουν από μια στενή αλληλεξάρτηση. Την ίδια στιγμή, ακριβώς λόγω της έλλειψης συναισθηματικής απόστασης, διογκώνονται τα όποια αρνητικά ή αμφιθυμικά συναισθήματα ενυπάρχουν

στη σχέση (Blos, 1979. Mahler, 1968). Στο πλαίσιο μιας συλλογικής κοινωνίας, όπου οι σχέσεις με τους σημαντικούς άλλους χαρακτηρίζονται από συναισθηματική εγγύτητα και αλληλεξάρτηση, ενδεχομένως ευνοούνται οι συνθήκες για εντονότερη βίωση και των αρνητικών συναισθημάτων που εμπειρίζονται στις διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις. Ο ίδιος ο Hoffman (1984) επισημαίνει ότι η ανεξαρτησία από συγκρούσεις και η συναισθηματική ανεξαρτησία αποτελούν μέρη μιας ενιαίας διάστασης που αναφέρεται στη συναισθηματική εμπλοκή του ατόμου με τα γονεϊκά πρόσωπα. Η συναισθηματική ανεξαρτησία αντιστοιχεί στις θετικές συναισθηματικές αλληλεπιδράσεις, ενώ η ανεξαρτησία από συγκρούσεις αναφέρεται στα αρνητικά συναισθήματα.

Μια άλλη προσέγγιση για την κατανόηση της διαπολιτισμικής διακύμανσης της ανεξαρτησίας από συγκρούσεις επικεντρώνεται στη διαπίστωση ότι η έκφραση των αρνητικών ή αμφιθυμικών συναισθημάτων προς τους γονείς – είτε μέσω ανοιχτής σύγκρουσης και ευθείας διαπραγμάτευσης, είτε μέσω συναισθηματικής ή ρεαλιστικής απομάκρυνσης – είναι λιγότερο ανεκτή στο πλαίσιο μιας παραδοσιακής συλλογικής κοινωνίας εξαιτίας της ανάγκης να διαφυλαχθεί η αρμονία στις διαπροσωπικές σχέσεις (Dwairy & Achoui, 2006. Rothbaum et al., 2000). Όσο πιο συλλογικό είναι το πλαίσιο στο οποίο ζει το άτομο, τόσο λιγότερο ίσως νιώθει ότι έχει τη δυνατότητα να εκφράσει και να διαπραγματευτεί αρνητικά συναισθήματα προς τα κοντινά του πρόσωπα ή να απομακρυνθεί συναισθηματικά ή τοπικά από εκείνα. Αυτή η δυσχέρεια καταλήγει ενδεχομένως σε μια όλο και μεγαλύτερη εμπλοκή του ατόμου σε αρνητικά συναισθήματα σε ένα εσωτερικό, συναισθηματικό επίπεδο. Σημειώνουμε εδώ ότι η διάσταση της εξάρτησης από συγκρούσεις αναφέρεται ακριβώς στο κατά πόσο το άτομο νιώθει εμπλεγμένο σε αρνητικά συναισθήματα σε ενδοψυχικό επίπεδο και όχι στο κατά πόσο συγκρούεται με τους γονείς του σε επίπεδο συμπεριφοράς.

Συγκριτικά με τον συναισθηματικό και τον συγκρουσιακό τομέα, η λειτουργική ανεξαρτησία διαφοροποιείται ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο σε μικρότερο βαθμό. Αναφορικά με το εύρημα αυτό, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι στις παραδοσιακές κοινωνίες το άτομο συχνά αναφέρεται στους μεγαλύτερους και ζητάει τη συμβολή τους για πρακτικά ζητήματα περισσότερο για «εθιμοτυπικούς» λόγους, δηλ. από αίσθηση σεβασμού, και λιγότερο επειδή πραγματικά νιώθει ότι δεν μπορεί να τα καταφέρει μόνο του (Guisinger & Blatt, 1994. Rothbaum et al., 2000). Αυτό ίσως να εξηγεί τον μικρότερο βαθμό διαπολιτισμικής διαφοροποίησης της λειτουργικής ανεξαρτησίας στη δική μας έρευνα.

Μελετήσαμε επίσης τη σχέση του φύλου με τον ψυχολογικό αποχωρισμό. Προέκυψε ότι οι άντρες είναι πιο ανεξάρτητοι από τις γυναίκες σε όλες τις δι-

αστάσεις του αποχωρισμού από τη μητέρα (εκτός από την ανεξαρτησία στάσεων), καθώς και στη συναισθηματική ανεξαρτησία από τον πατέρα. Το εύρημα αυτό είναι σχετικά σταθερό στη βιβλιογραφία και υπογραμμίζει ότι η κοινωνικοποίηση και οι κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις για το ρόλο των φύλων ευνοούν την ενίσχυση των συναισθηματικών δεσμών και της εξάρτησης στις γυναίκες (Hoffman & Weiss, 1987. Holmbeck & Wandrei, 1993. Karasick, 2005. Lapsley & Edgerton, 2002. Lapsley, Rice & Shadid, 1989. Rice, 1992. Thomason & Winer, 1994).

Γενικά, τα ευρήματα που αφορούν το φύλο δεν διαφοροποιήθηκαν σημαντικά μεταξύ των χωρών. Υπήρξε μία μόνο αλληλεπίδραση του φύλου με τη χώρα, η οποία αφορά στη συγκρουσιακή ανεξαρτησία από τη μητέρα. Οι γυναίκες από τη Νιγηρία παρουσιάζονται σημαντικά πιο εξαρτημένες στον τομέα αυτό συγκριτικά με τους άντρες συμπατριώτες τους, αλλά και με τους φοιτητές από τη Μ. Βρετανία και την Ελλάδα. Είναι πιθανό ότι οι αυξημένες απαιτήσεις μιας συλλογικής κοινωνίας για διατήρηση της αρμονίας στις σχέσεις και αναστολή της έκφρασης των αρνητικών συναισθημάτων προβάλλονται εντονότερα στις γυναίκες, οι οποίες ούτως ή άλλως επωμίζονται τέτοιο κοινωνικό ρόλο.

Η διαπολιτισμική σύγκριση ανέδειξε επίσης ενδιαφέρουσες διαφορές στο επίπεδο ψυχικής υγείας μεταξύ των χωρών. Οι Νιγηριανοί, σε σύγκριση με τους Βρετανούς και με τους Έλληνες συμμετέχοντες, ανέφεραν σημαντικά περισσότερα προβλήματα κατάθλιψης και κοινωνικής δυσλειτουργίας. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με δεδομένα προηγούμενων μελετών στις οποίες οι αφρικανικοί πληθυσμοί παρουσιάζουν πιο επιβαρημένη ψυχική υγεία, ιδιαιτέρως σε ό,τι αφορά την καταθλιπτική συμπτωματολογία. Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι αυτό σχετίζεται με την αυξημένη κοινωνικο-οικονομική αντιξοότητα που αντιμετωπίζουν οι πληθυσμοί αυτοί, η οποία συνδυάζεται με την πολιτισμική τάση των συλλογικών κοινωνιών για μεγαλύτερη εσωτερίκευση των προβλημάτων και οδηγεί σε αυξημένα ποσοστά κατάθλιψης (Ochinya & Wai, 1994). Άλλοι, ωστόσο, επισημαίνουν ότι τα αυξημένα ποσοστά κατάθλιψης παρατηρούνται κυρίως σε έρευνες που βασίζονται σε αυτοαναφορές. Αντίθετα, έρευνες που λαμβάνουν υπόψη κλινικές εκτιμήσεις δεν αναδεικνύουν παρόμοιες διαφορές. Επιπλέον, δεν παρατηρούνται αυξημένα ποσοστά αυτοκτονιών ή αποπειρών αυτοκτονίας στις αφρικανικές χώρες (Draguns & Tanaka-Matsumi, 2003). Συνεκτιμώντας τα παραπάνω, ο αυξημένος αριθμός αναφερόμενων προβλημάτων κατάθλιψης ίσως έχει περισσότερο να κάνει με την τάση των πληθυσμών αυτών να υιοθετούν ευκολότερα πιο δραματικές εκφράσεις δυσφορίας (π.χ. «μου ήρθε να πεθάνω»), καθώς κάτι τέτοιο θεωρείται αποδεκτό ή ακόμα και απαραίτητο στο πολιτισμικό

τους πλαίσιο, προκειμένου να γίνουν πιστευτοί (Gureje, 2007). Το Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας μπορεί να ενισχύει αυτή την τάση καθώς αξιολογεί συμπτώματα σοβαρής κατάθλιψης και ως εκ τούτου περιέχει προτάσεις με έντονη συναισθηματική φόρτιση.

Αναφορικά με την αυξημένη συχνότητα προβλημάτων κοινωνικής δυσλειτουργίας, έρευνες με δείγματα από την Αφρική δείχνουν ότι οι συμμετέχοντες τείνουν συχνά να έχουν μειωμένη αντίληψη για τις ικανότητες, την επάρκεια και την αποδοτικότητά τους. Αυτό ισχύει σε μεγαλύτερο βαθμό για τις χώρες που υπέστησαν βίαιη αλλαγή των κοινωνικο-οικονομικών τους δομών. Η Νιγηρία είναι μια τέτοια χώρα, ειδικά μετά την ανακάλυψη των κοιτασμάτων πετρελαίου στο Δέλτα του Νίγηρα. Δηλαδή, είναι σαν να εσωτερικεύεται και να εκφράζεται σε ατομικό επίπεδο μια γενικευμένη αίσθηση ανεπάρκειας και μειονεξίας που νιώθει κανείς για τη χώρα του (Gureje, 2007. Ojiji & Wai, 1994).

Αξίζει να σημειώσουμε ότι δεν καταγράφηκε σημαντική διαπολιτισμική διακύμανση στις κλίμακες των σωματικών ενοχλημάτων και του άγχους. Φαίνεται ότι το πολιτισμικό πλαίσιο διαφοροποιεί ορισμένες μόνο όψεις της ψυχολογικής προσαρμογής, ενώ άλλες πλευρές της ψυχικής υγείας παρουσιάζουν οικουμενική εικόνα. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι η Ελλάδα και η Μ. Βρετανία δεν διαφοροποιήθηκαν καθόλου ως προς τα επίπεδα ψυχικής υγείας. Δεδομένου ότι ούτε στον ψυχολογικό αποχωρισμό οι δύο χώρες παρουσίασαν αξιόλογες διαφορές (με εξαίρεση ίσως την ανεξαρτησία από συγκρούσεις), συμπεραίνουμε ότι η κοινωνικο-πολιτισμική μεταβολή της ελληνικής κοινωνίας την οδηγεί σε μεγαλύτερη ομοιότητα με τα σύγχρονα δυτικά πρότυπα και την απομακρύνει από παραδοσιακές κοινωνικές δομές (Georgas, 1989, 1991).

Όσον αφορά την αναζήτηση διαδρομών που να συνδέουν τον ψυχολογικό αποχωρισμό με την ψυχική υγεία, πέρα και πάνω από την επίδραση της χώρας, στατιστικώς σημαντικές συσχετίσεις εντοπίστηκαν για την ανεξαρτησία από συγκρούσεις και, σε μικρότερο βαθμό, την ανεξαρτησία στάσεων. Η ανεξαρτησία από συγκρούσεις προέβλεψε αρνητικά τα προβλήματα ψυχικής υγείας. Δηλαδή, όσο πιο ανεξάρτητος είναι κανείς από αρνητικά συναισθήματα προς τα γονεϊκά πρόσωπα, τόσο λιγότερα προβλήματα ψυχικής υγείας αναφέρει. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει τη δεύτερη ερευνητική μας υπόθεση και εμφανίζεται σταθερά στη βιβλιογραφία. Πράγματι, η ανεξαρτησία από συγκρούσεις φαίνεται να αποτελεί τη διάσταση του αποχωρισμού που σε μεγαλύτερο βαθμό και με μεγαλύτερη σταθερότητα συνδέεται με καλύτερη ψυχική υγεία και θετικότερους δείκτες προσαρμογής. Το εύρημα αυτό προκύπτει επίσης σε μελέτες με μειονοτικές εθνοπολιτισμικές ομάδες (Blazina

et al., 2008. Dadsetan et al., 2004. Hoffman & Weiss, 1987. Karasick, 2005. Lapsley & Edgerton, 2002. Rice, 1992. Salami & Aremu, 2007). Θεωρητικές διατυπώσεις και ερευνητικές μελέτες συγκλίνουν στο ότι η επίτευξη ικανοποιητικού επιπέδου διαχείρισης των αρνητικών ή αμφιθυμικών συναισθημάτων προς τους γονείς και η επίτευξη ικανοποιητικού βαθμού συμφιλίωσης με τις θετικές και αρνητικές πλευρές των γονεϊκών μορφοειδώλων, συνδέεται σταθερά με καλή ψυχική προσαρμογή και τη συγκρότηση ώριμης, ενήλικης ταυτότητας (Blos, 1979. Holmbeck & Wandrei, 1993. Lapsley et al., 1989. Mahler et al., 1975. Rice, 1992).

Η ανεξαρτησία στάσεων από τη μητέρα συνδέθηκε με τα σωματικά ενοχλήματα και την κοινωνική δυσλειτουργία, ενώ η ανεξαρτησία στάσεων από τον πατέρα συνέβαλε στη στατιστική πρόβλεψη και των τεσσάρων υποκλιμάκων ψυχικής υγείας. Οι συσχετίσεις αυτές, αν και όχι ιδιαίτερα ισχυρές, έχουν όλες θετική κατεύθυνση. Δηλαδή, όσο πιο ανεξάρτητος είναι κανείς ως προς τις στάσεις του από τους γονείς, τόσο πιο πολλά προβλήματα ψυχικής υγείας τείνει να αναφέρει. Το φαινομενικά παράδοξο αυτό εύρημα επιβεβαιώνεται από άλλες έρευνες (Choi, 2002. Ruebush, 1994. Smolak & Levine, 1993.). Στην εφηβική και μετεφηβική ηλικία μεγαλύτερος βαθμός ανεξαρτησίας στάσεων συχνά δηλώνει την προσπάθεια να φανεί κανείς ανεξάρτητος μάλλον, παρά τη συγκρότηση πραγματικά διαφοροποιημένης προσωπικής κοσμοθεωρίας. Πρόκειται ουσιαστικά για μια επίφαση αυτονομίας που αντανακλά ένα παρατεταμένο στοιχείο εφηβικού αρνητισμού και μια δυσκολία στη δημιουργία υγιών ταυτίσεων, στοιχεία που με τη σειρά τους δυσχεραίνουν την ψυχολογική προσαρμογή (Di Tommaso & Spinner, 1997. Ruebush, 1994). Επιπλέον, η υψηλή ανεξαρτησία στάσεων από τους γονείς μπορεί να υποδεικνύει μια ευρύτερα δυσλειτουργική σχέση του ατόμου με τους γονείς του, που με τη σειρά της συχνά σχετίζεται με προβλήματα ψυχικής υγείας. Στο πλαίσιο αυτό αντανακλά όχι τόσο μια ώριμη επαναξιολόγηση των γονεϊκών προτύπων και στάσεων, αλλά μάλλον μια συλλήβδην συναισθηματική απόρριψή τους.

Η λειτουργική και η συναισθηματική ανεξαρτησία δεν σχετίζονται σημαντικά με τις κλίμακες ψυχικής υγείας. Σε αντίθεση με την εξάρτηση από συγκρούσεις, που φαίνεται να αποτελεί σταθερά επιβαρυντικό παράγοντα για την προσαρμογή, οι υπόλοιπες διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού παρουσιάζουν πιο ουδέτερη εικόνα. Ο βαθμός και ο τρόπος διασύνδεσής τους με την ψυχική υγεία ίσως να εξαρτάται από τη διαμεσολάβηση παραγόντων πλαισίου.

Σημειώνουμε επίσης ότι οι διαστάσεις της ψυχικής υγείας που συνδέονται περισσότερο με τον ψυχολογικό αποχωρισμό είναι το άγχος και τα σωματικά ενοχλήματα. Διάφορες προσεγγίσεις ψυχαναλυτικής κυρίως κατεύθυνσης συ-

σχετίζονται τα προβλήματα άγχους και την εκδήλωση αγχωδών διαταραχών με συγκρούσεις στη διεργασία αποχωρισμού-εξατομίκευσης (Busch, 1995) και με δυσκολίες σε κρίσιμες φάσεις μετάβασης, όπως το πέρασμα από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή (De Masi, 2004).

Επιπλέον, επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε το ερώτημα κατά πόσο η σχέση μεταξύ αποχωρισμού και ψυχικής υγείας διαφοροποιείται ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο. Από τις σχετικές αναλύσεις προέκυψαν δύο σημαντικές αλληλεπιδράσεις της χώρας με τον ψυχολογικό αποχωρισμό πάνω στην κλίμακα της κατάθλιψης. Και οι δύο αφορούσαν στην ίδια διάσταση του αποχωρισμού, συγκεκριμένα στην ανεξαρτησία συγκρούσεων από τη μητέρα και τον πατέρα. Σύμφωνα με τα ευρήματα αυτά, χαμηλός βαθμός ανεξαρτησίας από συγκρούσεις και από τους δύο γονείς συνδέεται με αυξημένη αναφορά προβλημάτων κατάθλιψης, αλλά μόνο στη Νιγηρία. Δηλαδή, το να είναι κανείς εμπλεγμένος σε αρνητικά συναισθήματα προς τους γονείς του συνδέεται με περισσότερη κατάθλιψη στο πολιτισμικό πλαίσιο της Νιγηρίας, αλλά όχι της Μ. Βρεανίας ή της Ελλάδας. Μια πιθανή ερμηνεία για τη διαφοροποίηση αυτή είναι ότι σε μια πιο παραδοσιακή, συλλογική κοινωνία το να διατηρεί κανείς αρνητικά συναισθήματα προς τους γονείς του βιώνεται ως κάτι ανεπίτρεπτο. Η αίσθηση αυτή μπορεί να αυξάνει τις τάσεις αυτομομφής και εμφάνισης προβλημάτων κατάθλιψης. Ενώ, δηλαδή, ένα συλλογικό πολιτισμικό πλαίσιο ευνοεί μεγαλύτερη εξάρτηση από συγκρουσιακά συναισθήματα (με τρόπους που ήδη περιγράψαμε παραπάνω), από το άλλο μέρος η ίδια η εμπλοκή σε αρνητικά συναισθήματα προς τα γονεϊκά πρόσωπα σε ένα τέτοιο συλλογικό πλαίσιο βιώνεται ως απειλητική για την αυτοεικόνα και ενδέχεται να προκαλέσει μεγαλύτερο βαθμό καταθλιπτικού συναισθήματος.

Δεδομένης της έλλειψης συναφών διαπολιτισμικών ερευνών σε ενήλικο πληθυσμό, οι παραπάνω ερμηνείες δεν μπορούν παρά να έχουν ανιχνευτικό χαρακτήρα και γι' αυτό διατυπώνονται με επιφύλαξη. Αξίζει πάντως να τονίσουμε την απουσία άλλων σημαντικών αλληλεπιδράσεων, εύρημα που υποδεικνύει ότι ο ψυχολογικός αποχωρισμός από τη μητέρα και τον πατέρα σε επίπεδο λειτουργικότητας, στάσεων και συναισθήματος συνδέεται με τους δείκτες ψυχικής υγείας κατά παρόμοιο τρόπο στις τρεις χώρες. Επιπλέον, μολονότι οι Νιγηριανοί φοιτητές είναι λιγότερο αποχωρισμένοι σε λειτουργικό και συναισθηματικό επίπεδο, ο μεγαλύτερος βαθμός εξάρτησης σε αυτές τις διαστάσεις δεν φαίνεται να διαφοροποιεί την ψυχική τους προσαρμογή σε σχέση με τους Βρετανούς και τους Έλληνες. Άρα, ο μεγαλύτερος βαθμός εξάρτησης σε συναισθηματικό ή λειτουργικό επίπεδο ενδέχεται να έχει προσαρμοστικό χαρακτήρα σε πιο συλλογικά πολιτισμικά πλαίσια.

Συμπερασματικά, η διεργασία του ψυχολογικού αποχωρισμού φαίνεται να διαφοροποιείται ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο. Οι συλλογικές κοινωνίες ενθαρρύνουν την αλληλεξάρτηση και τη διατήρηση στενών συναισθηματικών δεσμών. Ωστόσο, τα χαμηλότερα επίπεδα ψυχολογικού αποχωρισμού των ατόμων στις κοινωνίες αυτές δεν οδηγούν απαραίτητα σε επιβάρυνση της ψυχικής τους υγείας. Αντίθετα, διαφαίνεται μια πιο πολύπλοκη σχέση. Μεγαλύτερη εξάρτηση σε ορισμένες διαστάσεις του ψυχολογικού αποχωρισμού τείνει να επιβαρύνει συγκεκριμένες μορφές ψυχολογικών προβλημάτων σε ορισμένα πολιτισμικά πλαίσια αλλά όχι σε άλλα. Επίσης, εντός της ίδιας κουλτούρας, χαμηλότερος βαθμός ανεξαρτησίας σε μία διάσταση του αποχωρισμού μπορεί να συνδέεται με χειρότερη ψυχική υγεία, ενώ αντίθετα μεγαλύτερη εξάρτηση σε άλλες διαστάσεις να μην επιβαρύνει την προσαρμογή.

Από το άλλο μέρος, δεν είναι σωστό να υποβαθμίσουμε τη βασική διαπολιτισμική ομοιότητα που αναδείχτηκε. Συγκεκριμένες όψεις του αποχωρισμού (όπως η ανεξαρτησία από συγκρούσεις), φαίνεται να σχετίζονται με συγκεκριμένες διαστάσεις της ψυχικής υγείας (όπως το άγχος) κατά παρόμοιο τρόπο σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια. Η διαπίστωση αυτή σημαίνει πιθανόν ότι, σε κάποιο βαθμό, ο ψυχολογικός αποχωρισμός από τους γονείς συναρτάται με θεμελιώδεις – και γι' αυτό καθολικούς – αναπτυξιακούς στόχους στην πορεία της κοινωνικοποίησης.

Η παρούσα εργασία, λόγω και της έλλειψης προηγούμενων συναφών μελετών, θεωρείται προκαταρκτική. Απαιτείται περαιτέρω έρευνα που να λαμβάνει υπ' όψιν την πολυπαραγοντική φύση τόσο του ψυχολογικού αποχωρισμού όσο και της ψυχικής υγείας, και επιπλέον να εστιάζει στη σύγκριση εθνοπολιτισμικών ομάδων που διαφοροποιούνται σαφώς σε βασικές οικολογικές και πολιτισμικές παραμέτρους. Επίσης, θα ήταν σκόπιμο η μελέτη των νέων ενηλίκων να μη στηρίζεται μόνο σε δείγματα φοιτητών, καθώς η συγκεκριμένη ομάδα παρουσιάζει ειδικά χαρακτηριστικά που ενδεχομένως τη διαφοροποιούν ως προς τις υπό μελέτη έννοιες από τους υπόλοιπους μετεφήβους.

Τέλος, έμφαση χρειάζεται να δοθεί στην ποιοτική προσέγγιση του ψυχολογικού αποχωρισμού σε διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες – και όχι μόνο στον εντοπισμό ποσοτικών διαφορών. Η κατ' αποκλειστικότητα επικέντρωση στο ερώτημα «ποιος είναι πιο ανεξάρτητος;» αντανακλά συχνά πολιτισμική μεροληψία ως προς το νοηματικό περιεχόμενο και τον τρόπο μέτρησης του αποχωρισμού, ενώ συρρικνώνει την κατανόησή μας για τη συμβολή πολιτισμικών παραγόντων στις αναπτυξιακές διεργασίες. Κάθε κουλτούρα μπορεί να ορίζει διαφορετικά τι σημαίνει να είναι κανείς ανεξάρτητος. Επιπλέον, μέσα σε κάθε πολιτισμικό πλαίσιο ίσως να μην απαιτείται ούτε ο ίδιος βαθμός,

ούτε ο ίδιος τύπος ανεξαρτησίας προκειμένου τα άτομα να ανταποκριθούν στις αναπτυξιακές απαιτήσεις. Ως αποτέλεσμα, οι κοινωνίες συνδυάζουν σε διαφορετικό βαθμό, και κυρίως με διαφορετικό τρόπο, τις αλληλένδετες και εξίσου βασικές ανάγκες για συναισθηματική εγγύτητα και για εξατομίκευση (Kagitcibasi, 2005), οδηγώντας έτσι σε διαφοροποιημένο είδος ανεξαρτητοποίησης και ωρίμανσης.

Βιβλιογραφία

- Baer, J. C., Prince, J. D., & Velez, J. (2004). Fusion or familialism: A construct problem in studies of Mexican American adolescents, *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 26(3), 263-273.
- Blazina, C., Settle, A. G., & Eddins, R. (2008). Gender role conflict and separation-individuation difficulties: Their impact on college men's loneliness. *The Journal of Men's Studies*, 16(1), 69-81.
- Blos, P. (1979). *The adolescent passage*. New York: International Universities Press.
- Busch, F. (1995). Agoraphobia and panic states. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 43, 207-221.
- Choi, K. (2002). Psychological separation-individuation and adjustment to college among Korean American students: The roles of collectivism and individualism. *Journal of Counseling Psychology*, 29(4), 468-475.
- Christopoulos, A. L. (2003). Psychological adjustment and separation-individuation: An exploratory study with Greek adolescents. *Ψυχολογία*, 10(2, 3), 248-257.
- Dadsetan, P., Haghbin, M., Bazaziyan, S., & Tavakoli, M. R. H. (2004). Psychological separation from parents and academic achievement: A survey based on sexual and cultural differences [in Iranian]. *Journal of Iranian Psychologists*, 1(1). Retrieved from <http://www.jip.ir/Maghale/Dadsetan-dey-1383.pdf>
- De Masi, F. (2004). The psychodynamic of panic attacks. *International Journal of Psychoanalysis*, 85, 311-337.
- Di Tommaso, E., & Spinner, B. (1997). Social and emotional loneliness: A reexamination of Weiss' typology of loneliness. *Personality and Individual Differences*, 22(3), 417-427.
- Draguns, J. G., & Tanaka-Matsumi, J. (2003). Assessment of psychopathology across and within cultures: Issues and findings. *Behaviour Research and Therapy*, 41, 755-776.

- Dwairy, M. (2004). Individuation among Bedouin versus urban Arab adolescents: Ethnic and gender differences. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 10*(4), 340-350.
- Dwairy, M., & Achoui, M. (2006). Introduction to three cross-regional studies on parenting styles, individuation, and mental health in Arab societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 37*(3), 221-229.
- Garyfallos, G., Karastergiou, A., Adamopoulou, A., Moutzoukis, C., Alagiozidou, E., Mala, D., & Garyfallos, A. (1991). Greek version of the General Health Questionnaire: Accuracy of translation and validity. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 84*(4), 371-378.
- Georgas, J. (1989). Changing family values in Greece: From collectivist to individualist. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 20*, 80-91.
- Georgas, J. (1991). Intrafamily acculturation of values in Greece. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 22*, 445-457.
- Georgas, J., Berry, J. W., van de Vijver, F. J. R., Kagitcibasi, C., & Poortinga, Y. H. (Eds.). (2006). *Families across cultures: A 30-nation psychological study*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Georgas, J., van de Vijver, F. J. R., & Berry, J. W. (2004). The ecocultural framework, ecosocial indicators and psychological variables in cross-cultural research. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 35*, 74-96.
- Geuraine, C., Debry, M., & Liesens, V. (2000). Separation from parents in late adolescence: The same for boys and girls? *Journal of Youth and Adolescence, 29*(1), 79-91.
- Gnaulati, E., & Heine, B. J. (2001). Separation-individuation in late adolescence: An investigation of gender and ethnic differences. *The Journal of Psychology, 135*(1), 59-70.
- Goldberg, D., & Hillier, V. F. (1979). A scaled version of the General Health Questionnaire. *Psychological Medicine, 9*, 139-145.
- Guisinger, S., & Blatt, S. (1994). Individuality and relatedness: Evolution of a fundamental dialectic. *American Psychologist, 49*(2), 104-111.
- Gupta, V., Johnstone, L., & Gleeson, K. (2007). Exploring the meaning of separation in second-generation young South Asian women in Britain. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice, 80*(4), 481-495.
- Gureje, O. (2007). Psychiatry in Africa: The myths, the exotic, and the realities. *South African Psychiatry Review, 10*(1), 11-14.
- Hoffman, J. A. (1984). Psychological separation of late adolescents from their parents. *Journal of Counseling Psychology, 31*(2), 170-178.
- Hoffman, J. A., & Weiss, B. (1987). Family dynamics and presenting problems in college students. *Journal of Counseling Psychology, 34*(2), 157-163.

- Hofstede, G. (1983). Dimensions of national cultures in fifty countries and three regions. In J. B. Deregowski, S. Dziurawiec, & R. C. Annis (Eds.), *Excursions in cross-cultural psychology* (pp. 335-355). Lisse, NL: Swets and Zeitlinger.
- Holmbeck, G. N., & Wandrei, M. L. (1993). Individual and relational predictors of adjustment in first-year college students. *Journal of Counseling Psychology, 40*(1), 72-78.
- Kagitcibasi, C. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 36*(4), 403-422.
- Kahn, C. B. (2002). *Cross-cultural variation in the relationship between late adolescent separation and psychosocial adjustment*. Unpublished doctoral dissertation, Long Island University, Long Island, USA.
- Karasick, S. (2005). Individuation, differentiation, and psychological adjustment in orthodox Jewish college students. *Dissertation Abstracts International, 65*(7-B), 3711.
- Kashima, Y., Yamaguchi, S., Kim, U., Choi, S.C., Gelfand, M. J., & Yuki, M. (1995). Culture, gender, and self: A perspective from individualism-collectivism research. *Journal of Personality and Social Psychology, 69*(5), 925-937.
- Keller, C. J. (2007). Career indecision between White American and Asian American students: The influence of psychological separation and adult attachment orientation. *Dissertation Abstracts International, 68*(4-B), 2654.
- Lapsley, D. K., & Edgerton, J. (2002). Separation-individualization, adult attachment style, and college adjustment. *Journal of Counseling and Development, 80*, 484-495.
- Lapsley, D. K., Rice, K. G., & Shadid, G. E. (1989). Psychological separation and adjustment to college. *Journal of Counseling Psychology, 36*(3), 286-294.
- Lopez, F. G., Campbell, V. L., & Watkins, C. E. (1986). Depression, psychological separation and college adjustment: An investigation of sex differences. *Journal of Counseling Psychology, 33*, 52-56.
- Mahler, M. S. (1968). *On human symbiosis and the vicissitudes of individuation*. New York: International Universities Press.
- Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A. (1975). *The psychological birth of the human infant: Symbiosis and individuation*. London: Hutchinson & Co. Ltd.
- Meeus, W., & de Wied, M. (2007). Relationships with parents and identity in adolescence: A review years of research. In M. Watzlawik & A. Born (Eds.), *Capturing identity: Quantitative and qualitative methods* (pp. 131-147). Lanham, MD: University Press of America.

- Mizuta, I., Zahn-Waxler, C., Cole, P. M., & Hiruma, N. (1996). A cross-cultural study of preschoolers' attachment: Security and sensitivity in Japanese and US dyads. *International Journal of Behavioral Development, 19*, 141-159.
- Ojiji, O., & Wai, P. S. (1994). The mental health profile of some Nigerian undergraduate students. *IFE Psychologia: An International Journal, 2*(2), 106-117.
- Osterweil, Z., & Nagano, K. N. (1991). Maternal views on autonomy. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 22*(3), 362-375.
- Quigley, V.A. (2001). Separation-individuation: Predicting psychological adjustment across cultures. *Dissertation Abstracts International, 62*(1-B), 579.
- Raeff, C. (2006). *Always separate, always connected: Independence and interdependence in cultural contexts of development*. Mahwah, NJ: Laurence Erlbaum Associates.
- Rice, K. G. (1992). Separation-individuation and adjustment to college: A longitudinal study. *Journal of Counseling Psychology, 39*(2), 203-213.
- Roland, A. (1989). Individuation, development, and psychopathology: A cross-civilizational view. *Issues in Ego Psychology, 12*(1), 29-35.
- Rothbaum, F., Pott, M., Azuma, H., Miyake, K., & Weisz, J. (2000). The development of close relationships in Japan and the United States: Paths of symbiotic harmony and generative tension. *Child Development, 71*(5), 1121-1142.
- Ruebush, K. W. (1994). The mother-daughter relationship and psychological separation. *Journal of Research in Adolescence, 4*(3), 439-451.
- Salami, S. O., & Aremu, O. A. (2007). Impact of parent-child relationship on the career development process of high school students in Ibadan, Nigeria. *Career Development International, 12*(7), 596-616.
- Sam, D. L., & Berry, J. W. (Eds.). (2006). *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Sankar-Gomez, A. (2006). A comparative study of the relationship between the dimensions of separation-individuation and adjustment in White and Asian Indian college undergraduates. *Dissertation Abstracts International, 66*(8-A), 2845.
- Schwartz, J. P., & Buboltz, W. C., Jr. (2004). The relationship between attachment to parents and psychological separation in college students. *Journal of College Student Development, 45*(5), 566-577.
- Smolak, L., & Levine, M. P. (1993). Separation-individuation difficulties and the distinction between bulimia nervosa and anorexia nervosa in college women. *International Journal of Eating Disorders, 14*(1), 33-41.

- Stewart, S. M., Bond, M. H., Chan, W., Zaman, R. M., Dar, R., & Anwar, M. (2003). Autonomy from parents and psychological adjustment in an interdependent culture. *Psychology and Developing Societies, 15*(1), 31-49.
- Tafarodi, R. W., Marshall, T. C., & Katsura, H. (2004). Standing out in Canada and Japan. *Journal of Personality, 72*(4), 785-814.
- Takahashi, T. (1980). Adolescent symbiotic psychopathology. A cultural comparison of American and Japanese patterns and resolutions. *Bulletin of the Menninger Clinic, 44*(3), 272-288.
- Tamar, M., Bildik, T., Kosem, F. S., Kesicki, H., Tatar, A., Yaman, B., Eremis, S., Ozbaran, B. (2006). The characteristics of separation-individuation in Turkish high school students. *Adolescence, 41*(161), 177-184.
- Teyber, E. (1983). Effects of the parental coalition on adolescent emancipation from the family. *Journal of Marital and Family Therapy, 56*, 341-355.
- The World Bank. (2008). *Global purchasing power parities and real expenditures. 2005 international comparison program*. Washington, DC: The World Bank. Retrieved from <http://siteresources.worldbank.org/ICPINT/Resources/icp-final.pdf>
- Van de Vijver, F. J. R., & Leung, K. (1997). *Methods and data analysis for cross-cultural research*. Newbury Park, CA: Sage.
- Ward, C. (2008). Thinking outside the Berry boxes: New perspectives on identity, acculturation and intercultural relations. *International Journal of Intercultural Relations, 32*(2), 105-114.
- Yang, K. (1999). The relationships among family dynamics, interpersonal competence, and psychological adjustment in late adolescence and young adulthood: A Taiwanese sample. *Dissertation Abstracts International, 60*(5-A), 1785.

Η έρευνα αυτή χρηματοδοτήθηκε εν μέρει από τον Ειδικό Λογαριασμό Κονδυλίων Έρευνας του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο πλαίσιο του προγράμματος «Καποδίστριας», με επιστημονική υπεύθυνη την πρώτη συγγραφέα.

Οι συγγραφείς εκφράζουν θερμές ευχαριστίες στον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Νιγηρίας, κ.κ. Αλέξανδρο Γιαννίδη, και στην Ελευθερία Φατσέα για την πολύτιμη βοήθειά τους στη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων από τη Νιγηρία και τη Μ. Βρετανία, αντίστοιχα.

Για πληροφορίες σχετικά με την έρευνα, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να απευθυνθούν στην Αναπλ. Καθ. Άννα Χριστοπούλου, Τομέας Ψυχολογίας, Τμήμα Φ.Π.Ψ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πανεπιστημιόπολη, 15784 Αθήνα, Τηλ.: 2107277576, Fax: 2107277534, E-mail: annachr@otenet.gr

**Psychological separation and mental health in young adults:
A cross-cultural study****Abstract**

Psychological separation–individuation, which refers to the process of independence of self from parental figures, may be evaluated differently across ethnocultural groups according to their definition of mental health in adulthood. The purpose of the present study was to explore the relationship between psychological separation and mental health in young adults, in relation to cultural context. The sample consisted of 263 university students from UK (N = 60), Greece (N = 155) and Nigeria (N = 48). Participants filled in the Psychological Separation Inventory (Hoffman, 1984) and the General Health Questionnaire (Goldberg & Hillier, 1979). As hypothesized, students from Nigeria reported lower levels of psychological separation (especially, in the emotional and conflictual domains) and more frequent mental health problems (especially, depression), compared with students from UK and Greece. Conflictual independence from both mother and father predicted fewer problems of mental health. On the contrary, attitudinal independence from parents was negatively related to mental health. In general, the pattern of relationships between psychological separation and mental health produced more similarities cross–culturally, rather than differences. It is argued that “appropriate” levels of psychological separation are related to the definition of “well–adjusted” adult, which is expected to differ across cultural contexts with regard to the values of individualism and collectivism.

Key words: Psychological separation, Mental health, Cross–cultural comparison